ئاق ساراي خىياللىرى

نەبىجان تۇرسۇن

مۇندەرىجە

بىرىنچى باپ : قىنئەلەر ئاتلاپ
ئىككىنچى باپ : ئاق ساراي ئالدىدىكى يىغا ئاۋازى
ئۈچىنچى باپ: ئەركىنلىك ئىلاھى يىغلايدۇ
تۆتىنچى باپ: ئامېرىكىنى ئۇيغۇرلار تاپقان
بەشىنچى باپ: دوللار ۋە ئەقىل
ئالتىنچى باپ: كوۋزى روھى نىيوركتە
يەتتىنچى باپ: ئاخىرقى بىر ئىندىئان ۋە ئۇيغۇرلار
سەككىزىنچى باپ: هۆرلۈك ياشلىرى
توققۇزۇنچى باپ: كىرىملىدىن ئاق سارايغىچە
ئونىنچى باپ: ۋاشىنگتون ۋە ۋەتەن سەھرالىرى
ئون بىرىنچى باپ: خىياللار چوڭقۇرلاشماقتا
ئون ئىككىنچى باپ: تارىخ كۆز يېشىغا ئىشەنمەيدۇ
ئون ئۈچىنچى باپ :مىراسخور خىياللار

ئاق ساراي خىياللىرى

مۇقەددىمە

سۆيۈملۈك كىتابخان ھەممىدىن قۇدرەتلىك ئۇلۇغ ئاللاھ كەمىنىنى مانا يەنە يېڭى سەپەر شەرىپىگە مۇيەسسەر قىلدى.
ئايروپىلان ئاسىئا ـياۋروپا قۇرۇقلۇقى بىلەن بىپايان ئاتلانتىك ئوكيان ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ، دۇنيانىڭ ئەڭ زور ۋە ئەڭ مەشھۇر شۇنداقلا ئەڭ سىرلىق ۋە خاسىيەتلىك ، رومانتىك ھەم قابائەتلىك پايتەختى نىيورك شەھرى ئاسمىنىنىغا كېلىپ ئايلانغاندا، تۆۋەندىكى ئاجايىپ ھەيۋەتلىك شەھەر مەنزىرىسگە قاراپ ، قەلبىم ھاياجان ئىلكىگە چۆمدى. چاقماق تېزلىكىدە خىيال ئېكرانلىرىمدىن موسكۋا، ئىستامبۇل، تاشكەنت، ئالمۇتا، بىشكەك ۋە بېيجىڭ ، لېنىنگراد ، سوفىيە، ئۈرۈمچى، ئاقسۇ شەھەرلىرى ئاسمىنىدا

لەيلىگەن ۋاقىتلىرىمدا پەيدا بولغان ئويلىرىم قايتا ئەكىس ئەتتى.
ئەلۋەتتە، ھەر بىر سەپەردە يېڭى ئوي، يېڭى خىياللار، يېڭى تەسىراتلار!
مەن بۇ تەسىراتلىرىمنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈشكە ئۇرۇندۇم. قىزىق! بۇ قېتىم تامامەن باشقىچە تەسىرات! مەن بۇنىڭغا جاۋاب ئىزدەشكە تىرىشتىم، خۇلاسەم شۇ بولدىكى بۇ قېتىم مەن ئوكيان ئاتلىغان ئىدىم. بولۇپمۇ، 21-ئەسىر بوسۇغۇسىغا ئىككى يىل قالغان بۇ كۈنلەردە دۇنيانىڭ سىياسى ، ئىقتىسادى ، مەدەنىيەت، مەنىۋى ۋە ئىدىيىۋى ھاياتىغا جىددىي ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈشكە تېخىمۇ تىرىشىۋاتقان ھەم شۇنىڭغا قادىر قۇدرەتلىك بىر ئەلنىڭ ھاۋا بوشلۇقىدا تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئومۇمىي قىياپىتى ۋە رېيالىي ۋە غايىۋى قۇدرەتلىرى توغرىسىدا قىياسلار دۇنياسىغا غەرق بولۇۋاتاتتىم. مەن شۇنىڭغا ئىشەندىمكى چوقۇم بۇ ئەل مېنى "موسكۋا خىياللىرىم" نىڭ داۋامىنى سۈرۈشكە مۇۋەپپەق قىلىدۇ! مېنى خىياللىرىمنى رېئاللىقا ئايلاندۇرۇش يولىدىكى كۈرەشلىرىمدە تېخىمۇ تاۋلايدۇ!
ئايروپىلان دەرىزىسىدىن تۆۋەنگە نەزەر سالدىم. سانسىزلىغان چوقچىيىپ تۇرغان ئېگىز بىنالار ئارىسىدىن "ئايال ئەركىنلىك ئىلاھى"نى ئىزدىدىم. مانا!! ئەركىنلىك ئىلاھىمۇ كۆرۈندى. ئىلاھنىڭ قولىدىكى مەش`ئەل ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. ئىختىيارسىز كۆز ياشلىرىم تاراملىدى. مەن كۆزۈمنى سۈرتۈپ، سەپەرداشلىرىمغا نەزەر سالدىم. ئۇلارمۇ ئايال ئەركىنلىك ئىلاھىنى كۆرىستىشىۋاتاتتى، لېكىن ئۇلارنىڭ كۆز ياشلىرى تۆكۈلمىگەن، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن پەقەت خۇشاللىق، مەمنۇنىيەت ۋە خاتىرجەملىك ئارىلاش قىزىقىش ھەتتا ئىرەڭسىزلىك ئالامەتلىرى يېغىپ تۇراتتى. دېمەك ئۇلار ئۆزلىرىنى ئەركىنلىكنىڭ تەمىنى تېتىپ بولغان ئادەملەر دەپ ھېسابلىغان بولسا كېرەك؟! ئەركىنلىك ئۇلار ئۈچۈن پەقەت مەلۇم ئىجتىمائىي دائىرىلەردىلا چەكلىنىپ قالدىمۇ قانداق؟! شۇ تاپتا ئۇلار مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدا ۋە روھىيىتىمدە قانداق تۇيغۇلارنىڭ ھۆكۈم سۈرۈۋاتقانلىقىنى بىلەرمۇ؟ بەلكى ئۇلار كۆز ياشلىرىمغا قاراپ، ھەيرانلىق ھېس قىلىشار؟ بەلكى "ئۇ يىگىتنى ياخشى كۆرگەن ئاشىقى كۈتۈۋاتقانلىقى ئۈچۈن ئۇنى كۆرۈشكە ئالدىراپ كېتىپ، ھاياجانلىنىۋاتقاندۇ "دەپمۇ ئويلاپ قالار؟. ئەمما، ئۇلار ھەرگىزمۇ مېنىڭ كۆز ياشلىرىمنىڭ سەۋەبلىرىنى ئويلاپ تاپالمايدۇ خالاس!!!.
مەن يەنىلا كۆز ياشلىرىمنى توختۇتالمىدىم. ئاللاھ مېنى مۇشۇنداق بىچارە قىلىپ يارىتىپ قويغانمۇ ياكى ئۆزۈمنى شۇ بىچارىلىق كوچىسىغا ئۆزۈم تاشلىغانمۇ؟ ئەھ! مەن نېمە دېگەن بىچارە ھە؟! مېنىڭ ئىختىيارسىز ئەركىنلىك ئىلاھىغا سوئال قويغۇم كەلدى، ھەتتا ئۇنىڭغا كايىغىممۇ كەلدى.
"ئەي! ئەركىنلىك ئىلاھى "دەپ خىتاپ قىلدىم مەن ئىچىمدە "ئەركىنلىك

مەش`ئىلىنىغۇ ياندۇردۇڭ! ئوتىنىمۇ تۇتاشتۇردۇڭ. بۇ ئوت تەپتىدىن نۇرغۇن ئەركسىز كۆڭۈللەر ئىللىدى. توڭلىغان تەنلەرگە جان كىردى. سېنىڭ خاسىيىتىڭنى ھەممە بىلىدۇ، قوللىرىڭنى سۇنۇپ، مەشئەل تەپتىڭ بىلەن بىچارىلەرگە ساخاۋەت قىلىش بىلەن بىرگە ئەشۇ مەش`ئەل كۆتەرگەن گىگانت قولۇڭ بىلەن ئەركىنلىك دۈشمەنلىرىنى تازا كېلىشتۇرۇپ بىر شاپىلاق سالساڭلا كۇپايە قىلاتتى!.........”

ئايروپىلان يېنىك قوندى، مەن ئېغىر ئۇھ تارتىپ، سومكامنى قولغا ئېلىپ، ئايروپىلاندىن چۈشۈشكە تەييارلاندىم. قەلبىم ئېچىنىش ۋە تەنھالىق ئوتىدا ئېچىشقاندەك بولدى. “مۇساپىرلىق دەردىنى تارتىپ ھارمىغان ئىدىڭغۇ؟! مانا يەنە ساڭا يېڭى مۇساپىرلىق !” دەپ ئۆز ئۆزۈمگە ئاچچىق كايىدىم شۇنداقلا شۇ زامان مۇساپىرلار ناخشىسىنى ئېسىمگە كەلتۈردۇم

ئۇششاق باللار ئوينايدۇ،
تال چىۋىقنى ئات ئېتىپ.
مۇساپىر باللار يىغلايدۇ،
ئۆز يۇرتىنى ياد ئېتىپ.......

شۇنداق ، مەن مۇساپىر، بىز مۇساپىر، بىز ھەممىمىز مۇساپىر!!!. ئۆز يۇرتىمىزدىمۇ مۇساپىر ، ئۆزگە يۇرتتىمۇ مۇساپىر ! مۇساپىرلار ناخشىسىنى بولىشىغىچە ياڭرىتىپ، سەرگەردانلىق ۋە خانى - ۋەيرانلىق كوچىسىدا زار-زار قاخشاپ يۈرگىنىمىزگە خېلى بولۇپ قالدى. بۇ ناخشىنى بىز قەۋەتلا ياخشى كۆرۈمىز، ناخشىمىز ياڭرىغانسىرى مۇساپىرلىق پىس`خىكىسى كۈندىن كۈنگە ئۇلغايماقتا. مەن نېمە ئۈچۈن مۇنداق مۇساپىرلىق كېسىلىگە گىرىپتار بولدۇم؟ نېمە ئۈچۈن ئۆز يۇرتۇمدا قىسقىسى ئۆز ئەجدادلىرىمنىڭ قانلىرى بىلەن سۇغۇرۇلۇپ، ئۇلارنىڭ ئۈمىد، نىدالىرى بىلەن ئوغۇتلانغان ئۆز مۇقەددەس تۇپرىقىمدا ئۆزۈمنى مۇنداق مۇساپىر ھېس قىلىمەن؟” دېگەن سوئاللارنى قويمىدۇق ھەم قويماۋاتىمىز. دېمەك مەن مۇساپىرلىقنى يوقىتىش ئۈچۈن باشقا سانىسىزلىغان مۇساپىرلاردەك مۇساپىرلىق يولىغا ماڭغان ئىدىم. ئەنە شۇنداق سانىسىزلىغان نېمە ئۈچۈن دېگەن سوئاللارغا ھەقىقي جاۋاب ئىزدەش ئۈچۈن مۇساپىر بولغان ئىدىم. “مۇساپىر بولغاندىكىن تېخىمۇ ياخشى مۇسۇلمان بولىمەن-دە ئەلۋەتتە!”

مەن يەنىلا ئۆز -ئۆزۈمگە تەسەللى بەردىم. دېمەك مەنمۇ ئەشۇ سانسىزلىغان قېرىنداشلىرىمدەك ئۆزۈمنى ئالداش دورىسى بىلەن ئۆزۈمنى مەسخۇش قىلدىم. ئۇيغۇرلارنىڭ قان -قېنىغا سىڭىپ كەتكەن ئۆزىنى ئالداش ۋە ئۆزىنى پەپىلەش پىس`خىكىسىدىن مەن قانداقمۇ قېچىپ قۇتۇلالاي ؟، چۈنكى مەنمۇ بىر ئۇيغۇر

دە؟!
مەن ئايروپىلان ئىشىگىدىن سىرتتقا چىقتىم. كۆڭلۈم ۋاللىدە يورۇپ كەتكەندەك بولدى. "مەن كۆرۈشنى ئارزۇ قىلغان ئامېرىكا سەن شۇمۇ؟" دەپ خىتاپ قىلدىم ئۆز-ئۆزۈمگە - " سەن بىلەمسەن؟ مەن ياۋروپا -ئاسىئا چوڭ قۇرۇقلۇقىنىڭ نەق ئوتتۇرسىغا جايلاشقان ھەددى ھېسابىز بايلىق بىلەن تولغان تەكلەماكان ، جۇڭغارىيە ئاتلىق چۆللۈكنىڭ سالىمىنى ئېلىپ كەلدىم، ئۇ يەردىكى خەلق دوستلۇق ئۈمىدى بىلەن ساڭا تىكىلمەكتە، ئۇ بەك پاك مۇھەببەتكە، مېھرى شەپقەتكە ھەقىقى دوستلۇق ۋە سەمىمىيەتكە مۇھتاج، ساڭا ئوخشاش ئەركىن ئېچىلىپ يېيىلىپ ئۇسۇل ئويناشقا تەلپۈنىدىغان خەلق! سەن شۇنداق بىر خەلقنىڭ ئۇيغۇر دەپ ئاتىلىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ يەر شارىنىڭ ئەڭ كونا ئىگىلىرىدىن بىرى ئىكەنلىگىنى بىلەمسەن؟"
سۆيۈملىك دوستلار ! مەن ئەنە شۇنداق سوئال، خىتاپ، ئۆكۈنۈش، كايىش ۋە تەسەللى ھەمدە ئىشەنچ ۋە ئۈمىد ئىلكىدە ئامېرىكا ھاياتىمنى باشلىدىم.
مەن تېلېۋىزورلاردىن كلىنتون ۋە گېئورگى بۇشلارنىڭ مىيىقىدا كۈلگەن سىماسىنى كۆپ كۆردۇم، ئاق ساراي ئالدىدىكى باغچىدىكى ئورۇندۇقلاردا ئاق سارايغا قاراپ ئولتۇرۇپ، شېرىن خىياللارنىمۇ سۈردۈم، ۋاشىنگتون ۋە نيورك كوچىلىرىدا يۈرۈپ "مەن كىم؟" دېگەن سوئاللارنى ئۆز -ئۆزۈمگە قانچە قېتىملاپ قويغىنىمنى بىلمەيمەن. مەن "ئايال ئەركىنلىك ئىلاھى"نى سىلاپ تۇرۇپ ئۇنىڭ بىلەن يىغا زارە قىلىپ تۇرۇپ سۆزلەشتىم ۋە مۇنازىرلەشتىم. بۇ "ئىلاھمۇ" مېنىڭ دەريادەك ئاققان ياشلىرىمغا قاراپ كۆڭلى بۇزۇلدى ۋە بېشىمنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلىدى ھەم ئىلھامبەخش مېھرى بىلەن "مېنىڭ قولۇمدىكى مۇشۇ مەش`ئەل چوقۇم سېنىڭ يىغلىرىڭنى شادلىق كۈلكىلىرىگە ئايلاندۇرىدىغانلىقىغا ئىشەن بىچارە ئىنسان! مەن ئەنە شۇنىڭ ئۈچۈن مانا شۇنداق گىگانت تۇرىۋاتىمەن، مەن ئېگىزلىكىم بىلەن ئالەمنىڭ ھەممە يېرىنى كۆرەلەيمەن، ھەممە يىغا ئاۋازلىرىنى ئاڭلىيالايمەن! مەن سەندەك ناتىۋان مۇساپىرلارغا يار-يۆلەك بولۇش ئۈچۈن مانا شۇنداق تۇرىۋاتىمەن" دەپ خىتاپ قىلدى. مەن ناتىۋانلىقتا بەلكى دۇنيا رېكورتى يارىتالايدىغان بۇ كۆڭلۈمنى "ئەركىنلىك ئىلاھى"نىڭ بۇ سەمىمى خىتاپلىرى بىلەن پەپىلگەندەك قىلىپ، ئۆز-ئۆزۈمگە قايتا تەسەللى بەردىم ۋە ئاھ! ئۇلۇغ خۇدا مەندەك مۇساپىر بەندىلىرىڭنى ھېچ ئۇنۇتمايدىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن ھەم سەندىن شۇنى تىلەيمەن دەپ قولۇمنى دۇئاغا كۆتۈردۈم.
مەن مۇساپىرلىقىمنى چۈشەنگەنسىرى ۋە ھېس قىلغانسىرى ئاللاھنى كۆپرەك ئەسلەيدىغان بولۇپ قالغان ئىدىم. مەن ئىلگىرى مۇقەددەس قەشقەر ھېيتگاھ

جامەسگە كىرمىگەن بولسام، مانا ئەمدى ئامېرىكىغا كېلىپ، ۋاشىنگتوندىكى بىزنىڭ ئەشۇ ھېيتگاھ جامەيىمىزنىڭچىلىك تارىخى بولمىغان يېڭى مەسچىتكە دائىم بېرىشنى ئۇنۇتمايدىغان بولۇپ قالدىم، قىسقىسى ئاللاھنىڭ بۇ يەردىكى مۇقەددەس ئۆيىدە مۇساپىرلىق ۋە غېرىپلىك تۇيغۇلىرىمغا خاتىمە بېرىش ئۈچۈن كۆپرەك نىدا قىلىدىغان بولدۇم. ئامېرىكا ھاياتىم مېنى ئىلگىرىكى ھايات مۇساپىلىرىمدە ھېس قىلىپ باقمىغان يېڭى تۇيغۇ ۋە يېڭى چۈشەنچىلەر شۇنداقلا تېخىمۇ مۇستەھكەم ئىرادە ۋە كېلىچەككە بولغان قەت`ئىي ئىشەنچ ھەم ئۈزۈلمەس ئۈمىدلەرنى بەخش ئەتتى.
مەن ئوكلاخوما بوستانلىقلىرىدا كۆزلىرىدىن ناتىۋانلىق ۋە ئەمما ئۈمىدۋارلىق نۇرلىرى يېغىپ تۇرغان بىر ئىنىدىئان بىلەن قۇچاقلىشىپ دوست بولدۇم. ئۇ ماڭا ئاخىرقى بىر ئىنىدىئاننىڭ ھېكايىسى سۆزلەپ بەردى.
مەن يەنە ئامېرىكا دوللىرىنىڭ ئىنسان ھاياتىدىكى ئىجتىمائىي- ئىقتىسادى ۋە مەدەنىي قىممىتىنى جۈملىدىن ئۇنىڭ سىياسى قىممىتىنى يەنە بىر قېتىم تونۇپ يەتتىم. پرېزىدېنت سايلىمىدا ئۆزىنىڭ ئاۋاز بېرىش ھوقۇقى ئۈچۈن كۈرەشكەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ ھاياتىدا قارىماققا بىلىنمەيدىغان ئەمما قان`غا سىڭىپ كەتكەن سىياسي قىزغىنلىق مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقاندا ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ نەقەدەر مۇھىم ئىكەنلىگىنى چۈشىنىش بىلەن بىز ئۇيغۇرلارنىڭ روھىيىتىمىزدىكى دائىم ئاغزىمىزغا ئالىدىغان مىللەت ۋە ۋەتەن ئىبارىلىرى توغرىسىدىكى چۈشەنچىلىرىمىز ئوتتۇرىسىدىكى پەرقلەرنى يەنىمۇ بىر قەدەم ھېس قىلدىم. ئەگەر ھەممىمىزدە ئەنە شۇ مەن كۆرگەن ئاددىي ئامېرىكىلىقلارنىڭ ھەممىسىدە بولغاندەك ۋەتەن ۋە مىللەت تۇيغۇسى يېتەرلىك بولغان بولسا ئىدى بەلكى كۆزلىرىمىز بۇگۈنكىدەك ياشاڭغۇراپ تۇرماس ئىدى. مۇساپىرلار ناخشىسىنى ئۇنداق ياخشى كۆرمىگەن بولار ئىدۇق. بەلكى ھەممىمىز ئۆز كىندىك قانلىرىمىز تۆكۈلگەن يەرلىرىمىزدە گويا خوجايىنلاردەك زەبەردەس قەدەم تاشلاپ، كۆكرىكىمىزنى كىرىگەن ھالدا يۈرەر ئىدۇق. ئامېرىكىلىقلاردا مەۋجۇت بۇ ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىنىڭ بىزدە سۇن`ئىلىكى ياكى تاكامۇللاشمىغانلىقى ۋە ياكى ئومۇملاشمىغانلىقى بىلەن ئامېرىكىلىقلاردىن زور پەرقلىققە ئىگە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم.
ئەلۋەتتە ، بىر قانچە يىللار ئىچىدە مېنىڭ سۆزلەپ تۈگۈتۈپ بولالمىغىدەك تەسىراتلارغا ئېرىشكىنىمدە شەك يوق. بەلكى، بۇ تەسىراتلار ھازىر كونىرىماقتا ۋە يېڭىلانماقتا ھەمدە كۆندىن- كۈنگە چوڭقۇرلاشماقتا. نەتىجىدە تەسىراتلىرىمنىڭ داۋامىنىڭ ئۈزۈلمەيدىغانلىقىدا تېخىمۇ شەك يوق!!!
مەن دەسلەپكى تەسىراتلىرىمنى سۆيۈملۈك دوستلارنىڭ پىكىر ھوزۇرىغا تاشلاپ،

ئۇلارنىڭمۇ ماڭا ئوخشاش "ئەركىنلىك ئىلاھىغا" سوئال قويۇشىنى، ھېچ بولمىغاندا ئۆز شاپىلاقلىرى بىلەن ئۆز يۈزلىرىنى كاچاتلاپ ئۆز -ئۆزىگە كايىشىنى ھەمدە 21-ئەسىردە يىغا زارە نالە پەريادلارنى ئەمەس بەلكى، ئۇيغۇر ئىنسانلىرىنىڭ نۇرغۇن يىللاردىن بۇيان ئارزۇ قىلىپ كېلىۋاتقان ئەڭ قىممەتلىك بەختلىك كۈنلىرىنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئۆز تۇپراقلىرىدا سۈن`ئىي ئەمەس بەلكى، ھەقىقى توي مەرىكىلىرىنى ئۆتكۈزۈشىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلىمەن ۋە تىلەيمەن ....
بەلكى "موسكۋا خىياللىرى"نى ئوقۇغان بولسىڭىزلەر دېمەك بۇ بىزگە ئوخشاش مۇساپىر قېرىندىشىمىز يەنىلا ئەشۇ خىياللىرىنىڭ داۋامىنى سۈرۈۋېتىپتۇ! دېمەك ئۇنىڭ خىياللىرى تۈگىمەيدىكەن دېگەن ئويغا كېلىدىغانلىقىڭلارغا ئىشەنچىم كامىل .قەدىرلىك دوستلار ئەمەلىيەتتە بۇ ھەممىمىزگە ئورتاق خىياللاردۇر! ئۇ بىزگە ئەجدادلىرىمىزدىن مىراس قالغان. ئۇ، قۇرۇق خىيال ئەمەس، بەلكى ھەقىقى ئارزۇ، ئۈمىد، ئىشەنچ ۋە چوقۇم ئېرىشىدىغان يۈكسەك غايىدىن ئىبارەت!
سۆيۈملۈك دوستۇم خىياللىرىمىز ئوخشامدىكەن؟
دېمەك، خىياللار تۈگىمەيدۇ!!!

ئاق ساراي خىياللىرى

1-باپ. قىتئەلەر ئاتلاپ

1998-يىلى، فېۋرالنىڭ بىر سىم-سىم يامغۇرلۇق كۈنى،
ئىستامبۇلدىن ئۇچقان تۈرك ھاۋا يوللىرىنىڭ چوڭ تىپتىكى ئايروپىلانى ئون نەچچە سائەتلىك ئۇزۇن مۇساپىنى بېسىپ ئۆتۈپ، نيۇيورك شەھرىدىكى ئايرودرومغا يېنىك قوندى. چېگرا تەكشۈرۈش ئۆتكىلىدىن ئۆتۈپ، سىرتقا چىققىنىمدا نيۇيوركنىڭ يامغۇر ئارىلاش نەم خۇش ھاۋاسى دىمىقىمغا ئۇرۇلدى، قۇرغاق دېڭىز شاملى يۈزۈمنى سىپاپ ئۆتۈپ، گويا مېنى قارشى ئېلىپ ئەركىلەتكەندەك قىلاتتى. كۆز ئالدىمدا باشقىچە بىر دۇنيا، باشقىچە بىر ھايات، باشقىچە بىر مۇھىت پەيدا بولدى. مەن تاكسى كۈتۈش ئورنىغا بېرىپ، ئۇزۇن ئۆچىرەتكە تىزىلدىم. بۇ يەردىكى تاكسىلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك سېرىق سىرلانغاندەك بىلىندى. نۆۋەت تېزلىكتە ماڭا يېتىپ كەلدى، ئەلۋەتتە بۇ مەن ئۈچۈن تولىمۇ خۇشاللىنارلىق ئىش بولۇپ، چۈنكى مەن ئامېرىكىدىكى مۇنداق ئۇزۇن ئۆچىرەتنى كۆرگىنىمدە "قانچىلىك كۈتەرمەن بۇ يەردە دەپ" ئويلىغان ئىدىم، راستىمنى دېسەم ، مەن موسكۋادىكى ئالتە يىللىق

ھاياتىمدا ئۆچرەتتە تۇرۇشتىن جاق تويغان ئىدىم، ھەممىلا يەردە ئۇزۇن ئۆچرەتلەر، تۈرلۈك ماللار ماگىزىندىن تارتىپ، يېمەك-ئىچمەك ماگىزىنلىرىغىچە، تىياتىرخانىلاردىن تارتىپ كىنوخانىلارغىچە بولغان ھەممىلا يەردە نۆۋەت كۈتۈش نورمال ئىش بولۇپ، رۇسلار بۇنىڭغا بەكمۇ كۆنگەن ئىدى. ھەر قانداق ئادەمنىڭ سومكىسىدا بىرەر كىتاب ياكى گېزىت بار بولۇپ، ئۇلار ئۆچرەتتە تۇرۇپ، ئۆز نۆۋىتى يېتىپ كەلگىچە، ئەنە شۇ گېزىتلىرىنى ياكى كىتابلىرىنى ئوقۇيتتى، بەزىلىرى بولسا رۇسىيىنىڭ سىياسىي-ئىقتىسادىي ھاياتىنى ئاساس قىلغان تۈرلۈك تېمىلاردا بەس-مۇنازىرىمۇ قىلىشاتتى. مەن نىيورك ئايرودرومىدىن سىرتقا چىقىپ، تاكسىدا ئولتۇرۇش ئۈچۈن ئۇزۇن ئۆچرەتتە تۇرغىنىمدا دەرھال موسكۋادىكى ئەنە شۇ كۆڭۈلسىز مەنزىرىلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگەن ئىدىم.

مەن بېشىغا سەللە ئوراپ، سەللىسىنىڭ بىر بۇرجىكى بىلەن ساقاللىرىنى يۆگىۋالغان ھىندىستانلىق تاكسى شوپۇرىغا بارىدىغان ئادرېسىمنى كۆرسەتتىم. ئۇ مۇلايىملىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ، چامادانلىرىمنى ماشىنىغا سالدى. شۇنداق قىلىپ يۈرۈپ كەتتۇق، مانا ئامېرىكىنىڭ زامانىۋى يۇقىرى سۈرەتلىك يوللىرىدا كېتىۋاتىمەن، بۇ يوللار ناھايىتى سۈپەتلىك ۋە پىلانلىق قۇرۇلغان. ھەر بىر يول بەلگىلىرى ۋە يول نومۇرلىرى ئېنىق بولۇپ، ماشىنىلار 100-130 كىلومېتىرلىق تېزلىك بىلەن ئۇچقاندەك ئالغا ئىلگىرىلەيتتى. مېنىڭ تۇنجى ھېس قىلغىنىم شۇ بولدىكى، بۇ يەردە قاتناش قائىدىسىگە رايە قىلىش ھەر بىر شوپۇرنىڭ ئېڭىغا مەھكەم ئورۇنلىشىپ كەتكەن. مەن ئۇنىڭ ماشىنا ھەيدىشىگە نەزەر سالدىم. ئۇ، كۆز ئالدىمىزدىكى ھەر بىر بەلگە ۋە كۆرسەتمە ئىستىرىلكىلارغا ناھايىتى دىققەت بىلەن قارايتتى ھەمدە يوللارنى ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق ۋە ماھىرلىق بىلەن ئالماشتۇراتتى. بۇ يوللاردا ماشىنىلار بەك كۆپ بولۇپ، مەن موسكۋا، ئالمۇتا ۋە ئۈرۈمچى يوللىرىدا كۆرگەندەك يول تالىشىش ۋە بەسلىشىش ئەھۋالى بۇ يەردە مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. مەن تاكسى شوپۇرى بىلەن چالا- پۇلا ئېنگلىزچە سۆز ئىبارىلەرگە شەرەتلەرنى قوشۇپ سۆزلەشتىم. مەن ئۇنىڭ ماشىنىسىنى ھەم يوللاردىكى بەلگىلەرنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ بىر نېمىلەرنى دېيىشىدىن، ئۇنىڭ ئامېرىكىدا ياشاش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ قاتناش قائىدىلىرىنى بىلىش كېرەك دەۋاتقانلىقىنى چۈشەندىم. ئالاھەزەل بىرەر سائەتچە يۈرگەندىن كېيىن نىشانغا يېتىپ كەلدۇق. بۇ برايتىن بىچ دەپ ئاتالغان جاي بولۇپ، مەن تاكسى شوپۇرىغا رەھمەت ئېيتىپ، تەلەپ قىلغان پۇلنى بەردىم. ئۇ خوشلىشىۋېتىپ، “مانا سەن رۇس دۇنياسىغا كەلدىڭ، بۇ يەردىكىلەر رۇسچە سۆزلىشىدۇ، تىلدىن قىينالمايسەن” دېدى

كۆلۈپ، ئۇياقتىن-بۇياققا ئالدىراش يۈرۈشكەن ئادەملەرنى كۆرسىتىپ.
مەن قولۇمدىكى ئادرېس بويىچە تاھىرجان ئاكىنى ئاسانلا تېپىۋالدىم. مەن ئۇنى يىراقتىنلا تونۇۋالغان ئىدىم. چۈنكى، شۇنچە كۆپ ھەر خىل ئىرقتىكى ئادەملەر توپى ئىچىدە بېشىغا دوپپا كىيگەن كىشىنىڭ بولۇشى بىر زور مۆجىزە بولۇپ، مېنىڭ چارچىغان كۆز نۇرلۇرۇم سانجاق-سانجاق، رەڭگا-رەڭ ئادەملەر ئىچىدىن ئەشۇ دوپپىلىق بوۋاينى ھېچ قىينالمايلا ، تولىمۇ ئاسان بىلىۋالدى. مەن ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگىچە بوۋايمۇ مەن تەرەپكە بۇرۇلۇپ قاراپ خۇددى مېنى تونۇيدىغاندەكلا ئالدىمغا كەلدى. بەلكى، ئالدى بىلەن ئۇنىڭ يۈرىكى مېنى تونۇۋالغان بولسا كېرەك دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە. مەن ئۇنىڭغا سالام بەردىم. بوۋاي مېنى ئىللىق چىراي قارشى ئالدى ھەمدە ئۆيگە باشلاپ كىرىپ، پەرزەنتلىرى بىلەن كۆرۈشتۈردى.
بۇ يەردە مەن ئامېرىكىغا كەلگىنىگە تېخى ئانچە ئۇزۇن بولمىغان دىلشات ئىسىملىك كۆكۈش كۆزلۈك يىگىت بىلەن ئۇچراشتىم. ئاتا-ئانا ھەم پەرزەنتلىرىنىڭ سېغىنىش ئوتلىرىدا يۈرىكى پۇچۇلغان بۇ قېرىنىدىشىم ماڭا بەكرەك مېھرىبانلىق كۆرسىتىشكە، ئامېرىكا ھەققىدە چۈشەنچە بېرىشكە تىرىشاتتى. بىر كۆرۈشۈپ بىر ئىجىل بولۇپ كەتتۇق، بەلكى بۇ مۇساپىرلىق ۋە تەقدىرداشلىق ئوتى بولسا كېرەك؟! مېنىڭ كونا مۇساپىر بىلەن يېڭى مۇساپىر ئارىسىدىكى ئاسانلا سېزىۋالغان نەرسەم شۇ بولدىكى ئامېرىكىغا كەلگىنىگە 20 يىلدىن ئاشقان تاھىرجان ئاكا ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي، خېلى پاراڭچى ۋە چاقچاقچى ئىدى. ئۇنىڭدىن بىر خىل ئۇمىدۋارلىق ھەم خاتىرجەملىك تۇيغۇلىرى بىلىنىپ تۇراتتى، ئەمما يېڭى مۇساپىر دىلشاتتىن بولسا، غەم-ئەندىشە ئارىلاشقان ناتىۋانلىق مانا مەن دەپلا بىلىنىپ تۇراتتى، لېكىن ئۇ ئۆزىنى خوشال ۋە ئويۇنچى تۇتۇشقا تىرىشىسىمۇ، بەربىر ئۇنىڭ ئازابلىق ياش قەتىرلىرى بىلەن نەملەنگەن كۆزلىرىنىڭ كۆكۈش پەردىلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىكى مۇساپىرلىق تۇيغۇلىرى ۋە غەم-غۇسسىلىرى شۇنىڭدەك سېغىنىشلىرىنى يوشۇرالمايتتى.
بىز دىلشات بىلەن ئۇزۇن مۇڭداشتۇق، ئۇ مېنىڭ ئامېرىكا ھەققىدىكى تۇنجى مۇئەللىمىم سۈپىتىدە كۆپ نەرسىلەرنى سۆزلەپ بەردى. بۇرۇن كىتابلاردىن ئوقۇغان ئۇچۇرلارنى دەسلەپكى قەدەمدە ئەمەلىيەت بىلەن تەدبىقلىغاندەك بولدۇم، قىسقىسى مەن ئۆزۈمنى خېلى ساۋاتقا ئىگە بولغاندەك ھېس قىلدىم ھەمدە كونىلارنىڭ "مىڭ ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا" دېگەن مەشھۇر سۆزىنى ئېسىمگە كەلتۈردۈم.
دىلشات بىر كۈنى قەلب سۆزلىرىنى چۈشەندۈرگەچ، ئاتا-ئانىسى ۋە پەرزەنتلىرىنىڭ سۈرەتلىرىنى قاتار يېيىپ ئۇلارغا قاراپ چوڭقۇر ئويغا

پاتقان ھالدا ئولتۇردى. ‹‹ئەجەبمۇ سېغىنىدىم مەن ئۇلارنى دوستۇم›› دېدى ئۇ ھەسرەت بىلەن كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ. ‹‹ئامېرىكىدىكى ھەر قانداق ئېغىر ئەمگەك، 12-14 سائەتلەپ ئىشلەشلەر مېنىڭ كۆز ياشلىرىمنى ئاقتۇرالمىدى، لېكىن بۇ سۈرەتتىكىلەرگە بولغان سېغىنىش مېنى دائىم ئازابلايدۇ ھەم يىغلىتىدۇ ئاداش، ئامېرىكا ئادەمنى ھەممە جەھەتتىن بولۇپمۇ ئەنە شۇنداق ئاتا-ئانا ، پەرزەنت ، ئۇرۇق-تۇغقان ھەمدە كىچىككىدىن بىرگە ئۆسكەن دوست-يارەنلىرىڭنىڭ مېھرىسىز قېلىشقىمۇ چىدايدىغان قىلىپ تاۋلايدىكەن›› دېدى. مەن چوڭقۇر ئۇھ تارتتىم ھەمدە ئۆزۈمنىڭمۇ ئەنە شۇ مۇساپىر دوستۇم كەبى ھېسسىياتلارغا چۆمۈپ، سېغىنىش ئوتلىرىدا پۇچۇلىنىدىغانلىقىمنى، ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ سۆيۈملۈك كىشلەر بولغان ئاتا-ئانا مېھرىدىن مەھرۇم قېلىپ ئازابلار چېكىدىغانلىقىمنى چۈشەندىم. چۈنكى، مەنمۇ بۇ قېرىندىشىم بىلەن ئوخشاش تەقدىردىكى مۇساپىردە؟! ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ئۆزۈم تاللىغان مۇساپىرلىق مۇساپىسى بولغانلىقى ئۈچۈن ھەر قانداق تاۋلىنىشلارغا تەييارلانىشىم تەبىئىي ئىدى.

تاھىرجان ئاكا 70 ياشتىن ھالقىغان، كۆزلىرىدىن نۇر چاقناپ تۇرىدىغان، مېھرىبان بوۋاي ئىدى. بىز چاي ئىچكەچ كۆپ مۇڭداشتۇق. ئۇ، چوڭقۇر پەلسەپىۋى پىكىرلەرگە باي، پاراڭ خۇمار كىشى بولۇپ، ئۆزىنىڭ ياشلىق ۋە ئوتتۇرا ياشلىق ھاياتىنى غۇلجىدا ئۆتكۈزگەنلىكىنى ، ياش ۋاقتىدا مىللىي ئىنقىلابقا قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيىنىڭ بىر باتۇر جەڭچىسى سۈپىتىدە خىزمەت قىلغانلىقىنى، مىللىي ئارمىيىنىڭ قانداق قىلىپ ماناس دەرياسىدىن قايتقانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

‹‹ ئۇھ ! بالام›› دېدى بوۋاي ‹‹شۇنداق قىلىپ خۇددى دېڭىز دولقۇنى كەبى ئۆركەشلىگەن ئىنقىلاب دولقۇنلىرى ماناس دەرياسىدا بويىدا بىردىنلا پەسىيىپ كەتتى. بەلكى شۇ ماناس بولمىغان بولسا، مەنمۇ ، سەنمۇ ، دىلشاتمۇ بۇ يەرلەردە يۈرمەس ئىدۇق .....››

سودىغا پىششىق بۇ بوۋاي ئۆزىنىڭ مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ بوران-چاپقۇنلىرىدىمۇ ئۇششاق تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىشنى تاشلىمىغانلىقى، 80-يىللارنىڭ بېشىدا ئامېرىكىغا كەلگەندىن كېيىن مەخسۇس تىجارەت بىلەن مەشغۇل بولغانلىقى شۇڭىدەك قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ، بىر قانچە دۇكان ۋە ئۆي ئىگىسىگە ئايلانغانلىقى ھەققىدە قىزىق مىساللار بىلەن ھېكايە قىلىپ بەردى.

ئەتىسى دىلشات بىلەن بىرگە كوچا ئارىلىدۇق، مەن ئۈچۈن ئەڭ قىزىقارلىق يېرى شۇكى، ھەممىلا يەردە رۇسچە ۋىۋىسكىلار، خەتلەر ھەم رامكىلار ئۇچرايتتى.

خۇددى شۇ موسكۋادىكىدەك رۇس تىلى، رۇس ناخشىلىرى قۇلىقىم تۈۋىدە ياڭراپ تۇردى. ھەتتا بۇ يەردىكى ئامېرىكىلىقلارمۇ، ھىندىستانلىق، بېنگاللىق، لاتىن ئامېرىكىسلىقلارمۇ رۇس تىلىدا ئۆزلىرىگە كېرەكلىك دىئالوگلارنى بىلىدىكەن. بىزنىڭ رۇسلاردىن بولۇپمۇ تاتارلاردىن ئانچە پەرق قىلمايدىغان دوستىمىز دىلشاتمۇ رۇسچىنى خېلى ئوبدان ئۆگىنىۋالغان ئىكەن. ئۇنىڭ رۇسلار بىلەن بولۇپمۇ رۇس قىزلىرى بىلەن خېلى ئوبدانلا پاراڭلىشالايدىغان سەۋىيىگە رۇسىيىگە بارماي ئامېرىكىغا كېلىپ يېتىۋالغىنى مېنى سۆيۈندۈردى.

ھەقىقەتەن ، بىزنىڭ ئۇيغۇرلىرىمىزنىڭ تىل ئۆگىنىش قابىلىيىتى ئۈستۈن بولسا كېرەك؟! 90-يىللارنىڭ بېشىدا موسكۋا شەھرىدە پەيدا بولغان بىر قانچە مىڭ ئۇيغۇر سودىگەرلىرىمۇ خۇددى دىلشاتقا ئوخشاشلا چاقماق تېزلىكىدە كېرەكلىك رۇسچە دىئالوگلارنى ۋە سۆزلۈكلەرنى ئۆزلەشتۈرىۋېلىپ، قويۇق ئۇيغۇر ئاھاڭلىرى بىلەن ئۇنى سۆزلەپ يۈرۈپ، رۇسىيەنى ئۆز ئىچىگە ئالغان شەرقىي ياۋروپا مەملىكەتلىرىدە سودا قىلىپ، ياۋرو- ئاسىيا تىجارەت قانىلىنى بەرپا قىلغان. موسكۋا شەھىرىدىكى "ئۆزبېكىستان، "باكۇ" رەستۇرانلىرىدا ئۇيغۇر مۇزىكىلىرى ياڭرىغان، موسكۋانىڭ گۈزەل كوچىلىرىدا ئۇيغۇرلارنىڭ ۋاڭ-چوڭ ئاۋازلىرى ئاڭلانغا، كىيېۋسكىي، ياروسلاۋسكىي پويېز ئىستانسىلىرىنى ئۇيغۇرلار كونترول قىلىپ، بۇ تەرەپتە بېيجىڭ ، ئۇ تەرەپتە بۇداپېشت، سوفىيە، ۋارشاۋا شەھەرلىرىدە تور ھاسىل قىلغان ھەتتا ئۇكرائىنىيە، بېلورۇسىيىنىڭ شۇنداقلا رومانىيىنىڭ بوستانلىقلىرى ۋە سازلىقلىرىدا ئۇيغۇرلارنىڭ ئىزلىرى قالغان ئىدى ئەمەسمۇ؟

بىرايتىن بىچ دەپ ئاتىلىدىغان بۇ رايون نيۇيوركنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، ئاساسەن دېگۈدەك رۇسىيە كۆچمەنلىرىدىن تەركىپ تاپقان. شۇڭا بۇ يەردە رۇس تىلى ھۆكۈمران تىل ئىدى. شۇڭا ئامېرىكىلىقلار چاقچاق تەرىقىسىدە بۇ يەرنى" ئامېرىكىنىڭ موسكۋا سى" دەپمۇ ئاتىشىدىكەن. ھەقىقەتەن بۇ يەردىكى ھايات ئوبرازى موسكۋادىكىدىن ئانچە پەرق قىلمايتتى، شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن بەلكى، بۇ يەردە يۈرۈپ ھەرگىزمۇ ئۆزۈمنى ئامېرىكىغا كەلگەندەك ھېس قىلمىدىم.

بىرايتىن بىچ دېگەن بۇ جاي توغرىسىدا موسكۋادىكى ۋاقتىمدىلا كۆپ ئاڭلىغان، گېزىتلەردىن ئوقۇغان ئىدىم. رۇسىيىدىكى گېزىتلاردا ھەتتا بەزى كىنو-فىلىملىرىدە رۇس قارا قوللار گۇرۇپپىلىرىنىڭ بىرايتىن بىچتىمۇ ماكان تۇتقانلىقلىرى ھەققىدە سۆز بولغانلىقى، ۋەھشىلىكتە داڭقى چىققان رۇس قارا قوللىرىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى يىمىرىلگەندىن كېيىن ئۇۋىسى

چۈۋۈلغان ھەربىدەك ياۋروپا شەھەرلىرىگە ھەتتا ئامېرىكىغا بېسىپ كىرىپ، بۇ جايلاردىكى قارا قوللار گۇرۇھى بىلەن پۈت تېپىشىپ، تىركىشىپ ، بازار تالاشقانلىقى ھەققىدە سۆز بولغانلىقى ئېسىمدە.
برايتىن بىچ رايونى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، ياۋروپادىكى ئۇرۇش ئەسىرلىرى لاگېرلىرىدىكى رۇسلار، ئۇكرائىنلار، يەھۇدىيلار ۋە باشقا رۇس تىللىق سوۋېت ئىتتىپاقى كىشلىرى ستالىننىڭ بىھۇدە جازالىشىدىن قورقۇپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتماستىن، ئامېرىكىغا كەلگەندە شەكىللەنگەن ۋە گۈللىنىشكە يۈزلەنگەن جاي ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقى يىمىرىلگەندىن كېيىن ئەركىن چەتكە چىقىش يولىغا قويۇلغاندا رۇسلار تۈركۈملەپ ئامېرىكىغا كەلدى. بۇلارنىڭ كۆپچىلىكى مەزكۇر رايونغا ئورۇنلاشقان شۇنىڭ بىلەن بۇ رايوننىڭ رۇس نوپۇسى تېخىمۇ كۆپەيگەن ئىدى. ئەلۋەتتە ، بۇ نوپۇس ئىچىدە ھەر تەبىقە ئادەملىرى بار ئىدى.
90-يىللارنىڭ باشلىرىدا موسكۋالىقلار ئىچىدە ئامېرىكىغا تەلپۈنۈش، ئامېرىكىغا قىزىقىش ھەتتا كېتىش دولقۇنى قوزغالغان بولۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە رۇس ياشلىرىدىكى گورباچېۋنىڭ ئىسلاھاتىنىڭ نەتىجىسى تېخىمۇ ئۇلغايتقان غەربلىشىش دولقۇنى ئۇلارنىڭ ئامېرىكىغا بولغان قىزىقىشىنى كۈچەيتكەن بولسا، 70 يىللىق قىزىل بايراقنىڭ كرېمىل ئۈستىدىن چۈشۈرۈلىشى بىلەن بۇ دولقۇن تېخىمۇ مەۋج ئۇردى. ئامېرىكا دوللىرى رۇسىيىنىڭ بازار ئىگىلىكىدە مۇتلەق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىدى، تۇراقسىز رۇس رۇبلىلىرى كىشلەرنىڭ ئىشەنچىسىنى يوقاتقانلىقىدىن ھەر قانداق ئاددىي بىر كىشىمۇ رۇبلىينىڭ ئورنىغا دوللار ساقلاشنىڭ قىممەتلىكرەك ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەن ئىدى. رۇسلارنىڭ ئۆز پاراڭلىرىدا ئامېرىكا تېمىسىدا سۆزلەشكەنلىكىنى پات-پات ئاڭلاپ تۇراتتىم. مەسىلەن مېنىڭ بىر ساۋاقدىشىم بولۇپ، ئۇ ئوتتۇرا رۇسىيىدىكى سانائەت شەھىرى پېرمدىن كەلگەن ئىدى. پىزىكچى بۇ رۇس يىگىت ھەر كۈنى ئامېرىكىغا كېتىش ھەققىدىلا سۆزلەپ يۈرەتتى ھەتتا "ئامېرىكىدىكى بىر تاكسى شوپۇرىنىڭ كۈنى بىزنىڭ بۇ يەردىكى نەچچە پروفېسسورنىڭ كۈنىدىن ياخشى، مەن ئامېرىكىغا بېرىپ تاكسى ھەيدەيمەن، ئىلىم-پەنگە كۆڭۈل بۆلىدىغان سوۋېت ئىتتىپاقى يىمىرىلدى، ھازىرقى رۇسىيىدە ئالىملارغا ئەمەس بەلكى، سودىگەرلەرگە، باندىتلارغا ھاياتلىق يولى بار" دەيتتى.

برايتىن بىچتا كۆرگەنلىرىم

برايتىن بىچ " برايتىن ساھىلى" دېگەن مەناغا ئىگە بولۇپ، ئۇ ئاتلانتىك

ئوكيانىنىڭ غەربىي قىرغىقى ئىدى. برايتىن بىچ رايونى مۇشۇ ساھىلنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، بىپايان كۆپ-كۆك ئوكيان مانا مەن دەپ كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. ساھىلغا دەم ئېلىش ئەسلىھەلىرى ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، چايكىلار چۇقۇرۇشۇپ، ئادەمنىڭ يېنىدىنلا گاھ شۇڭغۇپ ئۇچۇپ، گاھ قونۇپ يۈرىشەتتى. بۇنىڭغا قوشۇلۇپ، يەنە كەپتەرلەرمۇ گوگۇرلۇشۇپ، ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا ھېچ چۆچۈمەستىن دانلاپ يۈرۈشەتتى. بۇ جانۋالار شۇنچىلىك ئەركىنكى، ئۇلاردا ئادەملەردىن ئۆزلىرىگە بىرەر خەتەر كېلىشىدىن ئەنسىرەش تۇيغۇسى يوقتەك، خۇددى ئۆزلىرىنى ئادەملەردىنمۇ ئەركىنىدەك ۋە ئەتىۋارلىقتەك ھېسابلاشقاندەك كۆرۈنەتتى. مەن شۇ ھامان يۇرتۇمدىكى كەپتەرلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم، بىزنىڭ كەپتەرلىرىمىز پەقەت ئۆزىنى باققان ئىگىسى-كەپتەرۋازدىن باشقىنى ئانچە ئاسان تونۇمايدۇ ھەم ئۇنىڭغىمۇ ئىشەنمىگەندەك قىلىپ، پات-پات ئۇۋىسىدىن چىقىپ كېتىدۇ. كەپتەرلەرنىڭ ناتونۇش ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا يۈرۈشى، ئۇلارنىڭ قولىدا دانلىشى، بولۇپمۇ ئۇچماستىن يەردە خۇددى توخۇ كەبى دانلار يۈرۈشىنىمۇ تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس. بىزنىڭ كەپتەرلىرىمىز خۇددى بۆرىدىن چۆچۈگەن قويدەك ئادەملەردىن ئۆزلىرىنى نېرى تۇتىشىدۇ ۋە ناھايىتى چۆچۈشچان ھەم ھوشيار كېلىدۇكى، ئۇلار ئۆزلىرىگە ھەر ۋاقىت ، ھەر مىنۇت خېيىم-خەتەر يېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەش قىسقىسى باشقىلار تەرىپىدىن يېيىلىپ كېتىلىشتىن قوغدىنىشتىن بولسا، كېرەك ئەتىمالىم يەردە يۈرگەندىن كۆرە، ئېگىز ئاسماندا پەرۋاز قىلىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىگە رەقىپ دەپ قارالغان جانلىقلاردىن ئايرىلىپ، كۆككە كۆتۈرۈلگەندە شۇنداق ئەركىن، پوكۇس چىقىپ ئۇچىسىدىكى، ئۇلارنىڭ ھەر بىر مولالىقلىرىغا ئادەمنىڭ زوقى كېلىدۇ. قىسقىسى ئۇلار ئەركىنلىكنىڭ تەمىنى ئەشۇ ئۆزىنى ھەر زامان يەۋېتىش ئېھتىماللىقى بار جانلىقلاردىن خالى جايلاردىلا، يەنى كۆك ئاسمان قەھرىدىلا قانغىچە تېتىش مۇمكىنچىلىكىگە ئىگە ئىدى.

مېنىڭ كۆرگىنىم ئىككى خىل سېلىشتۇرما بولۇپ، بىرى ئەركىنلىككە كۆنگەن كەپتەرلەر ، ئۇلار ئادەملەردىن ئەسلا ھۈركىمەيدۇ. چۈنكى، ئادەملەر ئۇلارنىڭ قاناتلىرىنى بوغمايدۇ ھەم ئۇلارنى يەۋەتمەيدۇ. يەنە بىرى قانتى بوغۇشلانغان كەپتەرلەر بولۇپ، پەقەت ئۇ قەپەزدىن ئايرىلغاندىلا ئاندى ئەركىن ئۇچالايدۇ. بۇ كەپتەرلەرنىڭ قورقۇپ تۇرۇپ دان يېيىشلىرى، ئەركىن پەرۋاز قاقالماسلىقى، يەردىكى ھەر خىل جانلىقلارنىڭ ئۆزىنى يەۋېتىشى بىلەن ئاسماندىكى لاچىنلارنىڭ سوقۇۋېتىش خەۋپلىرىگە دائىم دۇچ كېلىشىدىن كېلىپ چىقىتىمىكىن دەپ ئويلايمەن.

باش باھارنىڭ سىم-سىم ياغۇرلۇق بۇ كۈنلىرىدە ئاتلانتىك ئوكياننىڭ نەمخۇش شامىلىنىڭ بەدەنگە ئاچچىق سانچىلىشلىرىغا قارىماي، بىرايتىن بىچ ساھىلىدا كۆز يەتكۈسىز ئوكيانغا ا نەزەر تاشلاپ، كەپتەرلەر ۋە چايكىلارنىڭ ئەركىلەشلىرىدىن ھۇزۇرلانغان ھالدا خىياللارغا غەرق بولدۇم. خىيال قۇشلۇرۇم يەنىلا ئەشۇ يىراق ۋەتەن سەھرالىرىدا قانات قاقاتتى. بۇ ساھىلدا ھەر زامان ئادەم ئۈزۈلمەيتتى. رۇسىيىلىك كۆچمەنلەر توپ-توپ بولۇشۇپ سەيلە قىلىشاتتى، ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇشۇپ، شاخمات ئوينىشاتتى، بەزىلىرى بولسا ئاكاردىيون تارتىشىپ، شوخ ناخشىلىرىنى ئېيتىشاتتى. ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ ئانچە-مۇنچە قىقىۋالغانلىقى تەبىئىي بولۇپ، ۋودكىسىز رۇس بولمايدۇ دېگەندەك ئامېرىكىلىقلار ئۈچۈن " كوكا كولا" سوغۇق ئىچىملىك بولسا، رۇسلار ئۈچۈن "ۋودكا" كۈندىلىك سوغۇق ئىچىملىك ئىدى. ئەمما، يەنە شۇنىمۇ يوشۇرماي ئېيتىش كېرەككى، بۇ ساھىللاردا ئۇزۇن پاچاق رۇس "گۈزەللىرى"نىڭ ئالتۇن چاچلىرىنى يەلپۈندۈرۈپ، سولغۇن جامالىرى بىلەن چاڭقىغان قەلبلەرنى ئىزدەپ يۈرگەنلىكىمۇ كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بىرايتىن بىچتا تۇرغان بىر قانچە كۈن جەريانىدا مەن كۆپ تەسىرلىك ئىشلارنى كۆردۈم. ماڭا ئەڭ تەسىر قىلغان يەنە بىر شەخس ، يېشى 80 دىن ئاشقان بولسىمۇ، ئەمما ئەقلىي-قابىلىيىتى ناھايىتى ئۆتكۈر، خۇش چاقچاق، جەسۇر بىر بوۋاي بولدى. ئۇ، ماڭا زوق-شوق بىلەن ئۆزى يازغان شېئىرلارنى دېكلاماتسىيە قىلىپ بەردى ھەمدە قىزىقارلىق لەتىپىلەرنى سۆزلەپ مېنى تازا كۈلدۈردى. بوۋاينىڭ بۇ روھلۇق قىياپىتىدىن ئۇنى ھەرگىزمۇ 80 دىن ھالقىغان ئادەم دېگىلى بولمايتتى.

ئۆز غايىسىنىڭ قۇربانلىرىمۇ ياكى تەقدىرىنىڭ چاقچىقىمۇ؟
ئاق پىشماق، چاچلىرى كۈمۈشتەك ئاقارغان، قوي كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان، سۆزلىرى ۋە قىلىقلىرى چاققان بۇ بوۋاي ياش ۋاقتىدا يازغان شېئىرلىرىدىن بىر قانچىنى ناھايىتى ھاياجان بىلەن دېكلاماتسىيە قىلدى. بوۋاي گۈزەل يار ئىشقىغا بېغىشلانغان بۇ شېئىرنىڭ ھەر بىر مىسرالىرىنى شۇنچىلىك ھېسسىيات بىلەن ئوقۇيدىكى، شۇ پەيتتە ئۇ يېشى 80 يەتكەن بوۋاي ئەمەس، بەلكى مۇھەببەت ئوتلىرى ۋۇلقان كەبى پارتلىغان قىران يىگىتكە ئوخشايتى. بوۋاي ئۆزىنىڭ مۇھەببەت شېئىرلىرىنى ئالاھىدە ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى شۇڭا ئۆزىنىڭ تاكى ھازىرغىچە مۇھەببەت شېئىرلىرىنى ئوقۇغاندا بەك ھوزۇرلىنىدىغانلىقىنى ھەمدە ئۆزىنى ياشىرىپ كەتكەندەك، ئەشۇ نەۋقىران چاغلىرىغا قايتقاندەك ھېس قىلىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇ، مۇھەببەت شېئىرلىرىنى ئۇيغۇر، ئۆزبېك ،تتۈرك قاتارلىق تىللاردىلا ئەمەس بەلكى،

يەنە رۇس، نېمىس ، ئەنگىلىز تىللىرىدىمۇ ئەنە شۇنداق زوق-شوق بىلەن دېكلاماتسىيە قىلالايتى..
ئۇزۇن پاراڭلىرىمىزدىن كېيىن، ئۇ ماڭا مەسلىھەت بېرىپ، نىيورك شەھىرىدە كۆپ تىللىق ئادەملەرنىڭ ئۇچرىشىدىغان ھەمدە ئۆ زارا خىزمەت تېپىشىغا ياردەم بېرىدىغان بىر قانچە جايلار بارلىقىنى، خالىسام مېنى تونۇشتۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. قارىماققا، مەن ئۇنىڭغا يېقىپ قالغان ئوخشايمەن. بوۋاي شۇ كۈنى مېنى ئۆزىنىڭ يەنە بىر نەپەر تەڭتۇش دوستىغا تونۇشتۇردى. ئۇلار 2-جاھان ئۇرۇشىڭ جەڭ ئاكوپلىرىدا بىرگە بولغان ھەمدە كېيىن، بىرگە ئامېرىكىغا كېلىپ، بۇ يەردە ماكانلاشقان ئىكەن.
بۇ ئىككى بوۋاي ئۆز ۋەتەنلىرىنى شۇنچىلىك سېغىنغانكى،ئۇنى تەسۋىرلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدىكەن. ئۇلار ئۆز ۋەتەنلىرىدىن ئايرىلىپ، 50 نەچچە يىللار ئۆتكەندىن كېيىنلا ئۇنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بوپتۇ. مەن بۇنىڭ سەۋەبىنى سورۇغىنىمدا گەپ ئۇزاردى.شۇنىڭ بىلەن پاراڭلىرىمىز چوڭقۇرلۇشۇپ، سوھبەت تېمىمىز 2-جاھان ئۇرۇشى، ئۇلارنىڭ ئۆز ھاياتلىرىدا بېسىپ ئۆتكەن ئەگرى-توقاي مۇساپىلەرگە يۆتكەلدى
بوۋايلارنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، ئۇلار سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىبارەت ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىگە زور بالايى -ئاپەت ئېلىپ كەلگەن بۇ زوراۋان ئىمپېرىيىنىڭ كاشىلىسى تۈپەيلىدىن ئۆز ۋەتەنلىرىگە قايتالمىغان.
بۇنىڭدىكى سەۋەب ئۇلار ياش ۋاقىتلىرىدا ستالىننىڭ ۋەھشىلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ،ئۇنىڭغا بولغان غەزەپ-نەپرىتى ئاشقان.1941 -يىلى 6-ئايدا گېرمانىيە سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم باشلىغاندا، سوۋېت قوشۇنلىرى زۆر مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ،غەربىي سەپتىكى پۈتۈن قىزىل ئارمىيە بىتچىت بولۇپ كەتكەن. مانا مۇشۇنداق پەيتتە ستالىن بارلىق خەلقنى سەپەرۋەر قىلىپ، ئالدىراشلىق بىلەن قوشۇن تەشكىللەپ ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتكەن. بۇ ۋەزىپە ئوتتۇرا ئاسىيا خەقلىرىنىڭمۇ بېشىغا چۈشكەن بولۇپ، ئۆزبېك، قازاق، قىرغىز،تۈركمەن، تاجىك، قاراقالپاق ۋە ئۇيغۇر قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ بارلىق جەڭگە يارىدىغان ئەر-ئاياللىرى ئالدىنقى سەپكە ماڭدۇرۇلغان.
ئەينى ۋاقىتتا قورال يېتىشمىگەنلىكى ئۈچۈن، ھەر ئىككى ياكى ئۈچ ئادەمگە بىر مىلتىق بېرىلگەن ئەھۋاللارمۇ بولغان. ئوتتۇرا ئاسىيالىقلارنى ئەڭ غەزەپلەندۈرگەن نەرسە شۇ بولغانكى، دۈشمەن يېقىنلىشىپ كەلمىگىچە ئۆزبېك، قازاق ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ جەڭچىلىرىگە قورال تارقىتىلمىغان.
دۈشمەن يېقىنلاپ كەلگەندىلا ئاندىن قورال بېرىلگەن بولسىمۇ، بىراق سەپنىڭ ئالدىدا ھاما ئوتتۇرا ئاسىيالىق جەڭچىلەر ، ئارقىسىدا رۇس جەڭچىلىرى مېڭىپ ھۇجۇمغا ئۆتكەن.ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە ئۇلارغا ياخشى ھەربىي-تەلىم

تەربىيە بېرىلمىگەنلىكى تۈپەيلىدىن، ئۇرۇشنىڭ دەسلىۋىدە ئوتتۇرا ئاسىيادىن كەلگەن جەڭچىلەر بۇھۇدە قىرغىنچىلىققا يولۇققان. ئالدىدا زامانىۋى قورالللىرىدىن ئوق ياغدۇرىۋاتقان گېرمان قوشۇنلىرى، ئارقىسىدا ئاپتوماتلىرىنى تەڭلەپ تۇرغان رۇس ك گ ب(ن ك ۋ د دەپمۇ ئاتالغان) قوشۇنلىرىنىڭ ئىسكەنجىسىدە قالغان بۇ تەلەيسىز ئادەملەر ئاخىرىدا بىھۇدە قىرىلىشتىن كۆرە، ئۆزارا مەسلىھەتلىشىپ، ئارقىسىدىكى سوۋېت ئارمىيىسىنىڭ كگب قىسىملىرىغا ئوت ئېچىپ، گېرمان قوشۇنلىرىغا تۈشمۇ-تۈشتىن ئەسىرگە چۈشۈشكە باشلىغان ئىكەن.
سانلىق مەلۇماتلارغا قارىغاندا ئۇرۇشنىڭ دەسلىۋىدىلا ئەسىرگە چۈشكەن سوۋېت ئەسكەرلىرىنىڭ سانى 2 مىليون ئەتراپىدا بولۇپ، كېيىن بۇ سان تېخىمۇ كۆپىيىپ، 4 مىليوندىن ئېشىپ كەتكەن.
مېنىڭ سۆھبەتداشلىرىم ئەنە شۇ ۋاقىتىدا گېرمان ئارمىيىسىگە ئەسىرگە چۈشۈپ، لاگېرغا ئېلىپ كېتىلگەن. بىراق، بۇ ئەسىرلەر لاگېرلىرىنىڭ شارائىتى تېخىمۇ ناچار بولۇپ، يېمەك-ئىچمەكنىڭ يېتەرلىك بولماسلىقى، كىيىم-كېچەك بېرىلمەسلىك ۋە تازىلىق ئىشلىرى جەھەتتىكى ناچارلىقلار تۈپەيلىدىن،ئەسىرلەر ئارىسىدا كېسەللىكلەر كۆپەيگەن. ھەممە ئادەمنى دېگۈدەك پىت بېسىپ كەتكەن. گىتلېر فاشىستلىرىنىڭ ئېغىر روھى ۋە جىسمانى بېسىملىرى ئۇلارنىڭ جېنىدىن ئۆتتۈۋاتقان پەيتتە، گېرمانىيە ھۆكۈمىتىنىڭ پىلانلىشى بىلەن مىللىي تۈركىستان كومىتېتى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا قازاقلاردىن مۇستاپا چوقاي بىلەن ئۆزبېكلەردىن ۋەلى قەيۇم باش بولىدۇ. بۇ كىشلەر ھەر قايسى ئەسىر لاگېرلىرىغا كېلىپ، ئەسىرلەر ئىچىدىكى ئوتتۇرا ئاسىيالىقلارنى ئايرىپ چىقىپ ئۇلارغا تەشۋىقات قىلىدۇ ھەمدە ئۇلارنى تۈركىستان ئارمىيىسىگە قېتىلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى جەڭ قىلىپ، ستالىن تۈزۈمىنى ۋە رۇسلارنىڭ تۈركىستاندىكى ھۆكۈمرانلىقىنى گۇمران قىلىشقا،، گېرمانىيىنىڭ ياردىمى ئاستىدا مۇستەقىل تۈركىستان دۆلىتىنى قۇرۇشقا چاقىرىدۇ.نەتىجىدە، ئوزبېك، قازاق، قىرغىز، تۈركمەن، قاراقالپاق، تاجىك ھەمدە ئۇيغۇر قاتارلىقلاردىن كېلىپ چىققان كۆپلىگەن ئەسىرلەر بۇ چاقىرىققا ئاۋاز قوشىدۇ. ھەتتا بۇلارنىڭ ئىچىدە سوۋېت كومپارتىيىسىگە ئەزا بولغانلار، ئىلگىرى پارتىيە-ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا خىزمەت قىلغانلارمۇ بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ تەركىبى مۇرەككەپ ئىدى..
نەتىجىدە، ئۇلار تۈركىستان قوشۇنلىرىنىڭ جەڭچىسى سۈپىتىدە سوۋېت ئارمىيىسىگە قارشى جەڭلەرگە ۋە باشقا ئۇرۇشلارغا ئىشتىراك قىلىدۇ.
.بوۋاينىڭ ھېكايىسىنىڭ تارىخىي ئاساسىي بار بولۇپ، مەلۇماتلارغا قارىغاندا 1941-يىلىنىڭ بېشىدا گىتلېر گېرمانىيىسىنىڭ ئىشغال قىلىنغان

جايلارنى باشقۇرۇش مىنىستىرلىكىنىڭ باشلىقى ئالفرېد پوزېنبېرگ تۈركىستاننى سوۋېت ئىتتىپاقى ھاكىمىيتى ئاستىدىن ئازاد قىلىش دېگەن شوئار ئاستىدا ئوتتۇرا ئاسىيالىق مۇسۇلمان ئەسىرلەردىن قوشۇن تەشكىللەپ، ئۇلارنى شەرقىي سەپتىكى جەڭ مەيدانلىرىغا ئەۋەتىش لايىھىسىنى تۈزگەندە بۇ پىلان تەستىقلانغان. شۇنىڭ بىلەن سابىق قوقانت ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىقى، سوۋېت رۇسىيىسىگە قارشى ئاۋاڭارتلىق بىلەن كۈرەش قىلغان تۈركچى مۇستاپا چوقاي (قازاق) بىلەن ۋەلى قەيۇمنىڭ(ئۆزبېك) باشچىلىقىدا "تۈركىستان مىللىي كومىتېتى" ناملىق بىر تەشكىلات قۇرۇلۇپ، بۇ كومىتېتقا كەلگۈسىدە تۈركىستاننى ئازاد قىلغاندىن كېيىن، ھۆكۈمەت تەشكىللەش ۋە باشقا سالاھىيەتلەر بېرىلىدۇ. بۇ كومىتېت يەنە "مىللىيتتۈركىستان "ناملىق جۇرنال شۇنىڭدەك گېزىت چىقىرىپ، تۈركىستانلىقلار ئارىسىغا تارقاتقان. ھەر خىل تەشۋىقات ۋاراقلىرىنى تەييارلاپ، سوۋېت ئارمىيىسى جايلاشقان رايونلارغا ھاۋادىن تاشلىغان. بۇنىڭدا تۈركىستانلىقلارنى سوۋېتلەرگە قارشى كۈرەش قىلىش چاقىرىلغان.گىتلېر، سوۋېت رۇسىيىسىنى يوقىتىش ئۈچۈن، ئوتتۇرا ئاسىيا، كاۋكازىيە ۋە ئىدىل-ئۇرال بويلىرىدىكى مۇسۇلمان مىللەتلەرنىڭ مۇستەقىللىق ئىدىيىسىدىن ، ئۇكرائىنىيە، بېلورۇسىيە قاتارلىق سلاۋيانلارنىڭ مىللەتچىلىك ۋە كوممۇنىزىمغا قارشى پىكىرلىرىدىن ھەمدە رۇسلار ئىچىدىكى كازاكلار ۋە باشقىلارنىڭ ستالىنغا قارشى ئىدىيىلىرىدىن پايدىلىنىش ئارقىلىق، بۇ مىللەتلەرگە ئەركىنلىك بېرىش شوئارىنى كوتۈرۈپ چىققان ئىدى.گىتلېرنىڭ ۋەدىلىرىگە ئىشەنگەن ھەمدە سوۋېتلەرنىڭ يوقۇلۇشقا يۈزلەنگەنلىكىنى پۇرسەت دەپ بىلىپ، خەلقارا ۋەزىيەتنى ئۆز مەۋقەلىرىگە بويسۇندۇرماقچى بولغان مۇستاپا چوقاي، ۋەلى قەيۇم قاتارلىق ئوتتۇرا ئاسىئا مىللەتچىلىرى پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، غەربتە كاسپىي بويىدىن، شەرقتە ئۇيغۇر ئېلىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان جايلار،، جەنۇپتا سەمەرقەنت،بۇخارا رايونلىرى، شىمالدا زايسانغىچە بولغان بىپايان زېمىندا بىرلىككە كەلگەن بۈيۈك تۈركىستان دۆلىتىنى قۇرۇش تەييارلىقىنى قىلدى.ئەپسۇسكى، ئۇلار ئۆزلىرى يۈلەنگەن بۇ كۈچنىڭ پۈتۈن دۇنيانىڭ دۈشمىگە ئايلانغان گىتلېر فاشىزىمى ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتمىگەن بولۇشى مۇمكىن.
1941-يىلى نويابىر ئېيىدىن ئېتىبارەن پولشادا مەخسۇس تۈركىستان قوشۇنلىرىنى تەييارلاش لاگېرلىرى تەسىس قىلىنىپ، ھەربىي مەشقلەردىن كېيىن، تۇنجى قېتىم تۆت روتىدىن تۈزۈلگەن تۈركىستان پولكى قۇرۇلدى. بۇ قوشۇن ئالدى بىلەن 1942-يىلى ئاستراخان ئەتراپىدىكى جەڭلەرگە سېلىندى..

بۇ چاغدىكى گىتلېرنىڭ پىلانى ئاستراخان رايوننى ئىشغال قىلىش ئارقىلىق
، قازاقىستانغا يول ئېچىپ، ئوتتۇرا ئاسىيانى ئىگىلەش بولغان.ھەتتا يەنە
ئازەربەيجان ئارقىلىق تۈركمەنىستانغا تۈركىستان باتالىيونىنىڭ
پاراشوتچى قىسىملىرىنى تاشلىماقچى بولغان. بىراق، كېيىن بۇ پىلان
ئۆزگىرىپ كەتكەن. بۇنىڭدىكى سەۋەب ھەر خىل بولۇپ، بىرىنچىدىن ئىراندا
سوۋېت ئارمىيىسىنىڭ پائالىيەت قىلىشى بۇنىڭغا توسقۇنلۇق قىلغان بولسا،
يەنە ستالىنگراد ۋە موسكۋا جەڭلىرىدە گېرمان ئارمىيىسىنىڭ تارمار
بولۇشى ھەمدە تۈركىستان پولكى تەركىبىدىكى بىر قىسىم ئەسكەرلەرنىڭ يۈز
ئۆرۈپ، رۇس پارتىزانلىرىغا قوشۇلۇپ كەتكەنلىكى ئىدى..
گېرمانىيە 1941-يىلىدىن تاكى 1944-يىلىغىچە ئوتتۇرا ئاسىيالىق
ئەسىرلەردىن ئىلگىرى كېيىن 30 تۈركىستان باتالىيونى، بىر تۈركىستان
پولكى ۋە 45 تۈركىستان روتىسى، ئاخىرىدا 162- تۈركىستان دىۋىزىيىسى
قاتارلىق مۇنتىزىم ھەربىي قىسىملارنى قۇرغان بولۇپ، بۇلارنىڭ ئادەم سانى
70 مىڭغا يەتكەن (بەزى مەلۇماتلاردا 100 مىڭدىن ئاشقان دېيىلىدۇ).
كېيىنكى، ۋاقىتلاردا گىتلېر گېرمانىيىسى ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئاساسەن
تۈركىستان قىسىملىرىنى ئەسلى پىلان بويىچە ئىشقا سالماي، ئۇلارنى
يۇگوسلاۋىيە، ئىتالىيە ۋە سلوۋېنىيە قاتارلىق دۆلەتلەردىكى پارتىزانلارغا
قارشى جەڭلەرگە ئەۋەتكەن ھەتتا تۈركىستان 162-دىۋىزىيىسىنى ئامېرىكا
باشلىق ئىتتىپاقچى ئارمىيىنىڭ نورماندىيىدىن قۇرۇقلۇققا چىقىشىغا قارشى
تۇرغۇزۇش ئۈچۈن ئالدىنقى سەپكە قويغان بولۇپ، ئۇلار ئامېرىكا، ئەنگىلىيە
قاتارلىق ئىتتىپاقچى دۆلەتلەر قوشۇنى بىلەن ئۇرۇشقان بولسىمۇ، ئەمما
تۈركۈملەپ قورال تاشلاپ، ئۇلارغا ئەسىرگە چۈشكەن.
شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە گىتلېر گېرمانىيىسى ئۇلارنى پارتىزانلارنى
باستۇرۇش، ئارقا سەپنى قوغداش، يول ياساش، ئارقا سەپ تەمىناتىنى
يەتكۈزۈش، ئىشغال قىلىنغان جايلارنىڭ ئامانلىقىنى قوگداش خىزمەتلىرىگە
سېلىپ، ئۇلارنىڭ كۈچىدىن پايدىلانغان.
تۈركىستان باتالىيونلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ ئورتاق ھەربىي فورمىسى، مىللىي
بايرىقى بولۇپ، ھەر بىر باتالىيون ۋە روتىلارغا ئىماملارنى بېكىتىلگەن
.ئۇلارنىڭ دىنىي پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بېرىشىگە رۇخسەت قىلىنغان.
قوشۇنلارنىڭ باش ئوفىتسېرلىرى گېرمانلاردىن تەيىنلەنگەن بولۇپ،
162-تۈركىستان دىۋىزىيىسىنىڭ باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى گېنېرال مايور
ئۇنۋاندىكى گېرمان ئوفىتسېرى ئۈستىگە ئالغان..ئەمما، ۋاقىتنىڭ
ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، تۈركىستان مىللىي كومىتېتىنىڭ ئىچكى قىسمىدىمۇ
گېرمانىيىنىڭ ۋەدىسىگە ئىشەنمەسلىك خاھىشلىرى ھەمدە ھوقۇق تالىشىش

قاتارلىق ئىختىلاپلار كېلىپ چىققان بولۇپ، مۇستاپا چوقاي گېرمانىيىنىڭ ئەسلىدىكى پىلانى بويىچە تۈركىستان قوشۇنلىرىنى تۈركىستان' غا ئەۋەتمەستىن بەلكى، باشقا جايلارنى ئىشغال قىلىش ئۇرۇشلىرىغا سېلىپ، ئۇلارنىڭ كۈچىنى خاراپلاشتۇرغانلىقىغا نارازى بولغان. ئەمما ئۇ ئۇزۇن ئۆتمەي زەھەرلىنىپ ئۆلگەندىن كېيىن، ۋەلى قەيۇم تۈركىستانلىقلارنىڭ خانى بولۇپ، مىللىي كومىتېتنى باشقۇرغان. يەنە بەزى ئۇچۇرلارغا قارىغاندا ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تۈركىستانلىقلار ئارىسىدىكى ھەر قايسى مىللەتتىن بولغان بىر قىسىم كىشىلەر ئۆزارا زىددىيەتلىشىشقا باشلىغان بولۇپ، تۈركمەنلەر ئۆزلىرىنىڭ ئايرىم ھۆكۈمىتىنى تەسىس قىلىشنى، قازاقلار ئايرىم بولۇشنى تەلەپ قىلغان. نەتىجىدە بېرلىن دائىرىلىرى 1943-يىلى قازاقلاردىن ئايرىم "ئالاش" ناملىق ئورگان قۇرۇپ، ئۇنىڭغا بىر قازاق كىشىنى مەسئۇل قىلىپ، بىر گۇرۇپپا ئادەمنى پاراشوت بىلەن قازاقىستان دائىرىسىگە تاشلىغان. بۇلارنىڭ مەقسىدى خەلق ئىچىدە تەشۋىقات پائالىيەتلىرى ئېلىپ بېرىشار قىلىق قازاقلارنى ستالىن تۈزۈمىگە قارشى قوزغاش ئىدى. بىراق، بۇ گۇرۇپپا تېزلىك بىلەن ك گ ب قوشۇنلىرى تەرىپىدىن يوقىتىلغان.

بۇ جەرياندا تۈركىستان باتالىيونلىرىدا تۈركۈملەپ سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىگە ۋە پارتىزانلارغا تەسلىم بولۇش ئەھۋاللىرىمۇ كۆرۈلگەن بولۇپ، بىراق تەسلىم بولغانلار شۇ ھامان ۋەتەن خائىنى سۈپىتىدە ئېتىپ تاشلانغان.بىر قىسىم تۈركىستانلىقلارنىڭ باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىش تەقدىرلەشلەرگىمۇ ئېرىشكەن بولۇپ، گېرمانىيە باش قوماندانلىق شتابى بىر قانچە تۈركىستانلىقنى ئوردېن بىلەن مۇكاپاتلىغان.

ئۇرۇشتىن كېيىن،تۈركىستان قوشۇنىنىڭ تەقدىرى پاجىئەلىك بولغان بولۇپ، رۇسلارغا ئەسىرگە چۈشكەنلىرى ئېتىپ تاشلانغان. ئەمما، ئامېرىكا، ئەنگىلىيە قوشۇنىغا ئەسىرگە چۈشكەنلىرىنىڭ تەقدىرى باشقىچىرەك بولۇپ ،ئۇلار بىر مەزگىل نورمال تۇرمۇش كەچۈرگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇزۇن ۋاقىت ئاتا-ئانىلىرىدىن، ئائىلىرىدىن ئايرىلغان بىر قىسىم ساددا كۆڭۈل ئادەملەر سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تۈرلۈك ئالدامچىلىق ۋاستىلىرىغا ئىشىنىپ، ۋەتىنىگە قايتقاندىن كېيىن بىر-بىرلەپ ئۆلتۈرۈلگەن.

چۈنكى، سوۋېت ئىتتىپاقى چەتئەللەردىكى بۇ زور ساندىكى تۈرلۈك مىللەتلەردىن بولغان ئادەملەرنى قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن مەخسۇس ھىلە -نەيرەڭلەرنى ئويلاپ تېپىپ، ئۇلار تۇرۇشلۇق دۆلەتلەرگە دوستلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكى ئەۋەتىپ، گېرمانىيە قوشۇنىدا خىزمەت قىلغان تۈركىستانلىقلار، رۇسلار، كاۋكازلىقلار، ئۇكرائىنلار ۋە باشقىلارغا ستالىنىنىڭ ئۇلارنى

كەچۈرگەنلىكىنى، ۋەتەنىنىڭ ھەمدە ئائىلە-تاۋاباتلىرى ۋە ئاتا-ئانىلىرىنىڭ ئۇلارنى كۈتۈۋاتقانلىقىنى تەشۋىق قىلغان ھەتتا ئىلگىرى قايتىپ بارغانلارنى پويىز ئىستانسىلىرىدا ۋەتەن خەلقىنىڭ قانداق داغدۇغا بىلەن قارشى ئالغانلىقىنى كۆرسىتىدىغان كىنو لېنتىلىرى ۋە سۈرەتلەرنى ئېلىپ كېلىپ، بۇ ۋەتەنسىز قالغان كىشلەرگە كۆرسىتىپ، ئۇلارنى تەسىرلەندۈرىۋەتكەن. نەتىجىدە، مەزكۇر سۈيىكەشلىك ئويۇنغا ئىشەنگەن سانسىزلىغان تۈركىستانلىقلار، گېنېرال ۋلاسوپنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى جەڭ قىلغان «رۇس ئازادلىق ئارمىيىسى»نىڭ جەڭچىلىرى ۋە باشقىلا ۋەتىنىگە قايتىپ، چېگرىدىن كىرىشى بىلەنلا كگب خادىملىرى تەرىپىدىن تۈركۈم-تۈركۈملەپ تۇتقۇن قىلىنىپ، ئېتىپ تاشلانغان. سوۋېت ئىتتىپاقى بۇنىڭ بىلەنلا قالماستىن يەنە، ئىتتىپاقچى دۆلەتلەردىن سابىق سوۋېت پۇقرالىرى ھېسابلانغان بۇ كىشىلەرنى قايتۇرۇپ بېرىشنى قاتتىق تەلەپ قىلىپ تۇرىۋالغان بولۇپ، بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە كۆپ ساندىكى كىشلەر قايتۇرۇلغان. ئەنە شۇنداق يول بىلەن ۋەتىنىگە قايتىپ پاجىئەلىك قىسمەتكە دۇچار بولغان ئوتتۇرا ئاسىيالىقلار ناھايىتى كۆپ ئىدى.مەلۇماتلارغا قارىغاندا بىر قازاقىستاندىلا ئەنە شۇنداق يول بىلەن قايتىپ كەلگەن تۈركىستان باتالىيونىنىڭ جەڭچىلىرىدىن 600 دىن ئارتۇق ئادەمگە ھەربىي سوت ئۆلۈم ھۆكۈم قىلغان ئىكەن.

تۈركىستانچىلار ئىچىدە تەلىيى ئوڭلىرى- ئامېرىكىغا ئەسىرگە چۈشكەنلىرى بولۇپ، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ئۇلارنى موسكۋا ھوكۈمىتىگە قايتۇرمىغان. نەتىجىدە، بىر قىسىم كىشلەر گېرمانىيىدە ئۆيلىنىش يولىنى تۇتقان، بىر قىسمىلىرى تۈركىيىگە ۋە باشقا ياۋروپا مەملىكەتلىرىگە كېتىۋالغان، ئاز ساندىكىلىرى ئامېرىكىغا كېلىپ، ئامېرىكىنىڭ پاناھلىقىغا ئېرىشكەن.

تارىخىي مەلۇماتلارغا قارىغاندا گىتلېر گېرمانىيىسى ئەينى ۋاقىتتا، رۇسلارغا سوۋېت كوممۇنىست تۈزۈمىنى يوقىتىپ،مۇستەقىل ئەركىن رۇسىيە قۇرۇپ بېرىمىز دەپ ۋەدە بەرسە، رۇس ئەمەس مىللەتلەرگە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كاۋكازىيە، بېلوروسىيە، ئۇكرائىنىيىنى ھەمدە ۋولگا-ئۇرال بويىلىرىنى شۇنىڭدەك تۈركىستاننى ئايرىپ چىقىرىپ، بۇ جايلاردا يەرلىك مىللەتلەرنىڭ گېرمانىيەنىڭ ھامىلىقىدىكى دۆلەتلىرىنى قۇرۇپ بېرىدىغانلىقىنى جاكارلىغان.. گېرمانىيىنىڭ بۇ پىلانىغا ئىشەنگەن كۆپلىگەن ستالىن تۈزۈمىگە قارشى رۇسلار ، ئۇكرائىنلار، بېلورۇسلار، ئازەربەيجانلار، گرۇزىنلار، ئەرمەنلەر، قالماقلار، تاتارلار، باشقىرتلار ۋە باشقا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ھەمدە ستالىننىڭ ۋەھشىلىكىدىن نارازى بولغان مىللەتلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك گېرمانىيە تەشكىللىگەن قوشۇنلارغا

ئىشتىراك قىلغان. گېرمانىيە فاشىست ھۆكۈمىتى بۇنداق قوشۇنلارنى "ياردەمچىلەر " دەپ ئاتىغان بولۇپ، 1941-يىلىدىن 1945-يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا گېرمانىيە ئارمىيىسى تەرىپىدە ئۇرۇش قىلغان سوۋېت پۇقرالىرىنىڭ سانى 1 يېرىم مىليوندىن 2 مىليون غىچە بولغان ئىكەن. گېرمانىيە بۇ جەرياندا يەنە تۈركىستانلىقلاردىن باشقا، ئازەربەيجانلاردىن 12 باتالىيون، قالماقلارىن 2 پولك، ۋولگا تاتارلىرىدىن 4 باتالىئون، ئەرمەنلەردىن 9 باتالىيون، گرۇزىنلاردىن 12باتالىيون ۋە 6 كازاك پولكى ھەمدە ئاخىرىدا موسكۋا جەڭ مەيدانىدا گېرمانلارغا ئەسىرگە چۈشكەندىن كېيىن، ستالىن تۈزۈمىنى يوقىتىش شوئارى بىلەن گېرمانلارنىڭ ھامىلىقىغا ئېرىشكەن سوۋېت ئىتتىپاقى گېنېرال لېيتېنانتى ۋلاسوپنىڭ «رۇس ئازادلىق ئارمىيىسى»نىڭ بىر كورپۇس قوشۇن تەشكىللىگەن بولۇپ، ستالىنگرادا جەڭ مەيدانىدا جەڭ قىلغان گېرمانىيە قوشۇنىنىڭ خېلى كۆپ قىسمىنى گېرمانىيە تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەن سوۋېت ئىتتىپاقى پۇقرالىرى تەشكىل قىلغان ئىكەن. تەقدىرنىڭ چاقچىقىمۇ ياكى تەقدىرگە بىز چاقچاق قىلدۇقمۇ بىلمىدۇق -دېدى شائىر بوۋاي كۈلۈمسىرەپ،- بىز ئۆز ئىدىيىمىز ئۈچۈن جەڭ قىلدۇق دەپ ئويلىساق ، ئەمەلىيەتتە بىزنىڭ غايىمىز باشقىلارنىڭ ئويۇنچىقى بولغان ئىكەن. نەچچە مىڭلىغان تۈركىستانلىق گىتلېر تەرىپىدە تۇرۇپ، بولشېۋىزىم ۋە ستالىنىزىم بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتقاندا، يەنە نەچچە مىليونلىغان قازاق، ئۆزبېك، قىرغىز،تۈركمەن، ئۇيغۇر قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ ئوغۇل-قىزلىرى گىتلېرگە قارشى جەڭ مەيدانلىرىغا ئېلىپ كېلىنىپ، قىممەتلىك ھاياتلىرىدىن ئايرىلدى. ئويلىمىغان يەردىن بىز ئۆز غايىمىز ئۈچۈن جەڭ قىلدۇق دەپ ئۆز قەرىنداشلىرىمىز بىلەن ئۇرۇش قىلدۇق. بىر-بىرلىرىمىزنىڭ قانلىرىنى تۆكتۇق.ئۇلار ئاقىۋەتتە قەھرىمانلار ئاتىلىپ مەيدىلىرىگە ئوردېن-مېداللىرىنى تاقىشىپ، غالىپلارچە يۇرتۇشتى ھەمدە ۋەتىنىگە قايتقان ئەشۇ ئۆز قېرىنداشلىرىنى ئۆز قوللىرى بىلەن ئېتىپ تاشلىدى. مېنىنچە بۇ كۆپىنچە ئاجىز، مەزلۇم مىللەتلەرنىڭ ئورتاق قىسمىتى بولسا كېرەك؟ بۇ ئەمەلىيەتتە، مىللەتنىڭ ئورتاق پاجىئەسىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئەركىنلىكى يوق قىلىنغان مىللەتلەر دائىم ئەنە شۇنداق ئويۇنچۇق بولىدىكەن خالاس. ئەمما ئاللاھقا مىڭ رازىمەنكى، ۋەتىنىم مەن كۈتكەن يول بىلەن ئەمەس، بەلكى باشقىچە يوللار بىلەن ئازاد بولدى. مېنىڭ ئېچىنىدىغىنىم، مۇنداق ئەركىنلىكنىڭ قەدرىنى بىزدەك ۋەتەننى دەپ ۋەتەنسىز قالغان مۇساپىر ئەڭ ياخشى بىلسىمۇ، لېكىن تۇيۇقسىز كەلگەن ئامەتتىن گاڭگىرىغان ئادەملەر توپىنىڭ بۇ نۇقتىنى چۈشىنىشىگە خېلى ۋاقىت لازىم بولسا كېرەك. شۇنداق ھەقىقەت باركى، بەزىدە ئەسلى ئوخشاش

نىيەتتىكى، ئوخشاش قەلبتىكى بىر مىللەت ئوخشىمىغان ئىدېئولوگىيىنىڭ قۇربانلىرىغا ئايلىنىپ، بىر-بىرىنى قىرىدىغان، ئۆز ئىچىدىكى پەرقلەرنى زىددىيەت دەرىجىسىگە كۆتۈرۈپ، ئەشۇ مىللەتنىڭ ئورتاق رەقىپلىرىنىڭ قولى ئارقىلىق ئۆز ئاچچىقىنى چىقىرىۋالىدىغان ئىشلار بولۇپ قالىدىكەن. مەن ھازىرغىچە ئۆزۈمنى گىتلېر فاشىزىمىنىڭ ئىدىئولوگىيىسى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۆزۈم ۋە مېنىڭ قېرىنداشلىرىم تالىلىغان ئەشۇ تۈركىستان غايىسىنىڭ قۇربانى ھېسابلايمەن. تارىخقا نەزەر تاشلىساڭ ئوغلۇم، بىز تۈركىستانلىقلارنىڭ تەقدىرىمىز ئورتاقكى، سىز ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخىدىمۇ ئەنە شۇنداق ئەسلى بىر نىشان ئۈچۈن ئاتلانغان ئادەملەرنىڭ،كوز قاراشتىكى ئوخشىماسلىقلار تۈپەيلىدىن بىر-بىرىنى دۈشمەن قاتارىدا كۆرگەن ھەمدە ئەسلى رەقىپلەرنىڭ ئاززۇلىرى ئۈچۈن بىر-بىرىنى قىرغىن قىلغان ئىشلار كۆپ بولغان دەپ ئويلايمەن. خالىسىڭىز يېقىنقى زامان تارىخلىرىڭىزگە مۇراجەت قىلسىڭىز، بۇنداق مىساللارنى كۆپ تاپالايسىز.

ئومۇمەن تېگىرقاش ئىچىدىكى بۇ ئادەملېر ئوزلىرى تالىلىغان يولەنچۈكىنىڭ ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق دۇشمىنى گىتلېر فاشىزىمى ئىكەنلىكىنى پەقەت كېيىن تونۇپ ئوزلىرىنىڭ ئويۇنچۇق سۈپىتىدە ئوينالغانلىقىنى تولىمۇ كېچىكىپ چۈشەنگەن ئىدى .

ئىلاۋە ئورنىدا

سوۋېتلەر يىمىرىلگەندىن كېيىن، يېڭى مۇستەقىل بولغان بىر قىسىم سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى جۇمھۇرىيەتلىرى ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىغا ھەمدە ئۆزلىرىدىن چىققان، گىتلېرنىڭ قوللىشى بىلەن بۇ جۇمھۇرىيەتلەرنى مۇستەقىل قىلىمىز دېگەن مەۋقەدىكى ئەشۇ كىشىلەرگە قانداق باھا بېرىش مەسىلىسىگە دۇچ كەلدى. ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە بولۇپ، قازاقىستان ھۆكۈمىتى سوۋېت ئىتتىپاقى تەرىپىدىن 70 يىل دۈشمەن دەپ ئېلان قىلىنغان مۇستاپا چوقاينىڭ نامىنى ئاقلاپ،ئاخىرى ئۇنىڭ ئىدىيىسىنى مۇئەييەنلەشتۈردى.مۇستاپا كوقاي بۈگۈنكى قازاق مىللەتپەرۋەرلىكىنىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئالدى.

گىتلېر تەشكىللىگەن تۈركىستان ئارمىيىسى ئىچىدىكى ھايات قالغان بىر قىسىم كىشىلەر ئۆز ۋەتەنلىرىگە قايتىپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرلىرىدا بولسىمۇ، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن تۇپراقلىرىنى قۇچاقلاپ سۆيۈشكە مۇيەسسەر بولالىدى. ئەپسۇسكى، ئۆزىنى ئۆز ۋەتىنىنىڭ ھەقىقى ئوغلى، تۈركىي خەلقلەر دۇنياسىنىڭ جەڭگىۋارى ھېسابلانغان ئاتاقلىق ئالىم، دوكتور باي مىرزا ھېيىت 50 يىل ئايرىلغان ۋەتىنىگە قايتىپ كېلىپ،، ئىككى كۈندىن كېيىن

قايتىدىن ئەبەدىلىك سەرگەردان بولۇشقا بۇيرۇلدى. چۈنكى، ئۇ ئىلگىرى
ستالىننى سۆكۈپ، ئۇنىڭغا قارشى جەڭ قىلغان بولسا، بۇ قېتىم، 70 يىللىق
سوۋېت تۈزۈمىنىڭ ھامىسى بولغان كەرىموپنى تەنقىت قىلغان ئىدى.

مېنىڭ يېقىن تونۇشقان دوستلۇرۇم مېنىڭ ئامېرىكىدىكى تۇنجى بېكىتىم
برايتون بىچ ھەققىدىكى تەسىراتلىرىمنىڭ ئۇلغىيىشىدا مۇھىم رول ئوينىدى.

ئۇلار ماڭا بۇ رايوندا رۇس تىلىدا سۆزلىشىپ يۈرگەن كىشلەرنىڭ ھەممىسىنى
رۇسلار دەپ قالماسلىقمنى، ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكىنىڭ
سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى جۇمھۇرىيەتلىرىدىن كەلگەن يەھۇدىلار ئىكەنلىكىنى
ئېيتىپ بەردى. مەن ئالتە يىل موسكۋادا ياشاش جەريانىدا رۇسلار،
گىرۇزىنلار، ئۇكرائىنلار ھەتتا كاۋكازىيىدىكى ئازەرى، قۇمۇق، لېزگىن،
بالقار، قاراچاي، چېركەس قاتارلىق مۇسۇلمان مىللەتلەردىن كۆپلىگەن
دوستلارغا ئىگە بولغان ئىدىم. سابىق سوۋېت خەلقلىرىنىڭ
ئوچۇق-يورۇقلۇقى،ئويۇن-تاماشا، كۈلكە-چاقچاقلارنى ياخشى كۆرىدىغان مىجەز
خۇلقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ ئۇيغۇر بولۇشۇم ۋە چىراي-تۇرق، مىجەز -خۇلق
جەھەتلەردىكى ئوخشاشلىقلار ھەمدە رۇس تىلىنى بىمالال سۆزلىشىم مېنىڭ ئۇلار
بىلەن ئاسانلا تىل تېپىشىمغا سەۋەب بولغان ئىدى. دۇنيادىكى ئەڭ ئاتاقلىق
ۋە كۈچلۈك ئىلىم-پەن تەتقىقات ئورۇنلىرىنىڭ بىرى ھېسابلان 'غان سابىق
سوۋېت ئىتتىپاقى پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ تەتقىقاتچى ئوقۇغۇچىلار
ياتاقخانىسىدىكى قىزغىن ۋە رومانتىك ھايات ماڭا ھېچقاچان ئۇنتۇلماس
گۈزەل تەسىراتلارنى قالدۇرغان بولسا، يەنە ئۆز نۆۋىتىدە ھەر خىل
مىللەتلەر بىلەن ئۇچرىشىش، ئۇلار ھەققىدە چۈشەنچىلەرگە ئېرىشىش ھەتتا
چىراي تۇرقى جەھەتتە بىر-بىرىدىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيدىغان
سلاۋيانلار، كاۋكازلىقلارنى بىر قاراشتىلا كىمنىڭ قايسى مىللەتتىن
ئىكەنلىكىنى ھۆكۈم قىلىسام ئاساسەن خاتالاشمايدىغان مۇمكىنچىلىكلەرگە
ئىگە قىلدى. شۇڭا مەن برايتون بىچ كوچىلىرىدا كۆرگەن بۇ ئادەملەرنىڭ
ئارىسىدا ھەقىقەتەن يەھۇدىلارنىڭ كۆپلۈكىنى ھېس قىلدىم.

مېنىڭ قېرىنداشلىرىمنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ يەردىكى ئاساسي ئىقتىساد خۇددى
پۈتۈن ئامېرىكىدىكىگە ئوخشاشلا يەھۇدى تىجارەتچىلىرىنىڭ قولىدا ئىكەن.

ئۇلار كۈچلۈك ئىقتىسادي مەنبەسىگە تايىنىپ، سىياسي،
ئىجتىمائىي-ئىقتىسادىي ۋە دىنىي ھەم خەيرىخاھلىق پائالىيەتلىرى بىلەن
مۇۋەپپەقىيەتلىك رەۋىشتە شۇغۇللىنالايدىكەن.

بۇ يەردىكى گېزىت بوتكىلىرىدا نەچچە ئون خىل رۇسچە گېزىت-جورناللار
سېتىلاتتى. مەخسۇس رۇس تىلىدىكى كىتابلارنى ساتىدىغان جايلار، كۇتۇپخانىلار
ۋە مەكتەپلەر شۇنىڭدەك تېياتىرخانىلار مەۋجۇت بولۇپ، رۇسيە ناخشا

چولپانلىرى دائىم بۇ يەردىكى كۇلۇبلاردا ۋە رېستورانلاردا ئويۇن
قويىدىكەن.
مېنىڭ دوستلىرىم، ماڭا بۇ يەردىكى ئادەملەر مۇسۇلمانلارنى ئانچە
ياقتۇرمايدۇ. شۇڭا سەن ئۆزۈڭنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىڭنى ئانچە بىلدۈرۈپ
كەتمە دەپ نەسىھەت قىلدى، مەن ھەيرانلىق ھېس قىلمىدىم. چۈنكى، دىنىي
،سىياسىي ۋە مىللىي نۇقتىدىن ئالغاندا ئەرەب دۇنياسى بىلەن يەھۇدىلار
ئارىسىدا ئۇزۇندىن سوزۇلغان مۇرەككەپ زىددىيەت مەۋجۇت. بۇنداق ئەھۋال
ئاستىدا زىددىيەتلەر ئاشكارا ئىپادىلەنمىسىمۇ، ئەمما مەھەللىۋى تۈس
ئالغان قىياپەتتە ئىپادىلىنىشى تەبىئىي. ئادەملەر ئارىسىدىكى زىددىيەت
توقۇنۇشلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ چۈشەندۈرۈش ئاسانلا يۈز بېرىدىغان ئەھۋال
بولۇپ، ئۇ دۇنيانىڭ ھەممىلا يېرىدە مەۋجۇت.
ئۇيغۇرلار مۇسۇلمان خەلق بولغانلىقى بىلەن يەھۇدىلار بىۋاستە ئالاقە
قىلمىغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئىككى خەلق ئارىسىدا ھېچقانداق ئۇقۇشماسلىقمۇ
مەۋجۇت ئەمەسقۇ؟ ئەكسىچە، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۇيغۇر زىيالىيلىرى
ئارىسىدا ئۆز مىللىتىنىڭ قىسمەتلىرىنى يەھۇدىلارغا سېلىشتۇرۇش،
يەھۇدىلارنىڭ ئۈمىدۋارلىقى ھەم مەۋجۇتلۇق ئۈچۈن كۈرەش قىلىش ئۇسۇللىرىنى
ئۆگىنىش ھەم ئۇيغۇر ھاياتىغا تەدبىقلاش ئەۋجى ئالماقتا.
برايتون بىچتىكى ھايات ئامېرىكا ھاياتىنىڭ پەقەت بىر كىچىككىنە
بۇرجىكىنىڭ كۆرۈنىشى بولۇپ، مېنىڭ كۆزۈمگە ئامېرىكا ھاياتىمىنىڭ
دەسلەپكى بىر قانچە كۈنلىرى ئاجايىپ جىددىدەك كۆرۈنگىنى بىلەن مەلۇم
ۋاقت ئۆتۈپ، نىروك شەھەر مەركەزلىرى ۋە باشقا بىر قانچە ئاۋات
شەھەرلەرنى كۆزدىن كەچۈرگىنىمدە مەزكۇر رايوننىڭ يەنىلا ھايات سۈر ئىتى
نىسبەتەن ئاستا جاي ئىكەنلىكىنى، بەلكى كىملەرگىدۇ جىددىي ،كىملەرگىدۇ
ئاستا ئىكەنلىكىنى، ھەتتا ئۇنىڭ بازار شەكلى ۋە كىشىلىك
مۇناسىۋەتلىرىدە 70 يىللىق سوۋېت كوللېكتىپ ئىگىلىك تۈزۈم ئاساسى
ياراتقان ھورۇنلۇق بىلەن ئاكتىپسىزلىق، بىر كۈن ئۆتسە غەنىمەت دەيدىغان
تىرىكچىلىك پىسخىكىسىنىڭمۇ مەلۇم دەرىجىدە مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى ھېس
قىلدىم. يېڭى رۇسىيە كۆچمەنلىرى ئامېرىكىنىڭ باياشات شەخسىي ھايات
ئۈچۈن جان تىكىپ كۈرەش قىلىش، ۋاقت ئالتۇندىن قىممەت دەيدىغان تۇرمۇش
مەنتىقىسىگە ۋە تۇرمۇش مۇھىتىغا تېخى تولۇق كۆنۈپ كېتەلمىگەنلىكى مانا
مەن دەپلا بىلىنىپ تۇرىدۇ. ھەر كۈنى ۋاقت ئىستىرىلكىسىغا قاراپ،
ئاخشىمى ئىچكەن ۋودكىنىڭ تەسىرىدىن بېشىنى ئارانلا ياستۇقتىن كۆتىرىپ،
ئىرەڭسىزلىك بىلەن ئىشقا بېرىپ، سەككىز سائەت ئىش ۋاقتىنى ئۈنۈمسىز
ھالدا ئۆتكۈزۈپ، ئۆيلىرىگە قايتقاندىن كېيىن، يەنە 50 گرام قېقىۋېلىپ،

تېلېۋىزور كۆرۈپ ياتىدىغان ياكى دوستلىرى ۋە قوشنىلىرى بىلەن پاراڭ سوقۇشۇپ، ناخشا ئېيتىپ ئۇسۇل ئوينىشىپ، يەنىلا بىر ئايلىق ھاياتىغا كەڭ كۈشادە يەتكۈدەك مائاش ئېلىپ، دۇنيا مېنىڭ ئالقىنىمدا دەپ خاتىرجەم ياشىغان سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى كىشىلىرى ئۈچۈن (ئەلۋەتتە، ھەممىسىنى دېمەكچى ئەمەسمەن) ئامېرىكىنىڭ جىددىي ھاياتى بىر دوزاق ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقى يىقىلغاندىن كېيىنكى، شەكىللەنگەن ئىشسىزلىق ۋە ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق رۇسىيىلىكلەرنى ئامېرىكىغا تېخىمۇ تەلپۈندۈردى. ئامېرىكا ئۇلار ئۈچۈن جەننەتتەك تۇيۇلۇپ، كۆپلىگەن رۇسىيىلىكلەر زور تىرىشچانلىق ۋە بەدەللەر بىلەن بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن، ئامېرىكىدىن ئىبارەت بۇ جەننەت ئۇلارنى بۇرۇنقى تۇرمۇش ئىستىللىرىنى ۋە ھايات مەنتىقىلىرىنى ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر قىلدى.ئۇلار بۇ جەننەتنىڭ پەقەت جاپالىق ئەمگەك، توختاۋسىز كۈرەش ۋە قان-تەر بەدىلىگە قۇرۇلغانلىقىنى ھېس قىلىشتى. ئامېرىكىغا كەلگىنىگە يەتتە يىل بولغان بىر رۇس ئىنجېنېر ماڭا ئۆزىنىڭ توپى-تەرەپ تەلەتىنى كورسىتىپ تۇرۇپ، " كۆردىڭىزمۇ ؟ مانا بۇ مېنىڭ كۈندىلىك نورمال قىياپىتىم، مەن ئەسلىدە موسكۋادىكى بىر چوڭ زاۋۇدنىڭ ئالىي ئىنجېنېرى ئىدىم. كاستيۇم بۇرۇلكىلىرىمنى كىيىپ، گالستۇكلۇرۇمنى تاقاپ. ئۆزۈمگە توپا قوندۇرماي ھەتتا ئىش ۋاقتىدىمۇ ئەتىرلەرنى چېچىپ يۈرەتتىم. ئامېرىكا دەپ چوقۇنۇپ، ئاخىرى بۇ يەرگە كەلدىم. مەن ھازىرمۇ ئىنجېنېر. لېكىن بۇ يەردىكى ئىنجېنېر ئىشچىدىن بەتتەر ئىشلەيدىكەن. مەن مىڭ تەسلىكتە بۇ تۇرمۇشقا كۆندۈم. لېكىن، ھەسرىتىم كۆپ، ئىشلىمەي دېسەم پۇل يوق. بىر ئاي ئىشلىمىسەڭ، تۇرىۋاتقان ئۆيۈڭدىن ئايرىلىسەن. تاپقان پۇلۇڭ ھېساۋاتقىلا كېتىدۇ. قىسقىسى ئامېرىكا ھورۇنلارنى سۆيمەيدۇ " دەپ ھەسرەت بىلەن دەرت تۆكۈپ بەرگەن ئىدى. مېنىڭچە بۇ ئەشۇ برايتون بىچتىكى بارلىق يېڭى رۇسىيە كۆچمەنلىرىنىڭ بەلكى، ئىلگىرى سوتسيالىزىمنىڭ تۆمۈر تاۋىقىغا كۆنگەن بارلىق كۆچمەنلەرنىڭ ئورتاق زارى بولسا كېرەك.

مەن برايتون بىچ كوچىلىرىدا يۈرگەن بىر قانچە كۈن ئىچىدە خېلى كۆپ سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن ئادەملەر بىلەن پاراڭلىشىش، ئۇلارنىڭ تەسىراتلىرىنى بىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشتىم. بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ئامېرىكىدىكى تۇنجى چۈشەنچىلىرىمنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. ئەلۋەتتە، شۇنى قىستۇرغۇم كېلىدۇكى، ئادەم ھەر بىر يېڭى تۇپراققا قەدەم قويغان دەسلەپكى كۈنلەردە ئادەتتىن تاشقىرى كۆزىتىشتىنچان بولۇپ كېتىدۇ. ھەر بىر نەرسىنى، ئۆز تۇپراقلىرى ۋە ئۆزى ئىلگىرى كۆرگەن باشقا جايلاردىكى

بىلەن سېلىشتۇرغۇسى كېلىدۇ. بەلكى، دەسلەپكى تەسىراتلار ھامان يۈزەكى بولۇشغا قارىماي، بىراز مول ۋە رەڭگارەڭ بولسا كېرەك؟!. مەن بۇ جايدىكى خېلى كۆپ ئادەملەرنىڭ ئۇيغۇرلار ھەققىدە مەلۇماتى بارلىقىنى، ئۆزۈمنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىمنى ئېيتقىنىمدا چۈشەندۈرۈش كەتمەيلا ئۆزلىرىنىڭ ئۇيغۇرلارنى بىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن سۆھبەتداشلىرىمدىن سۆيۈندۈم. چۈنكى، مەن ئىلگىرى رۇسىيە شەھەرلىرىدە يۈرگىنىمدە، ئۇيغۇرلارنىڭ سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىر مىللىتى بولۇشغا قارىماي، خېلى كۆپ رۇسلارنىڭ بىلمەيدىغانلىقىنى سەزگەن ئىدىم. كۆپىنچە ھاللاردا مېنىڭ ئۇلارغا ئۇيغۇرلار ھەققىدە چۈشەنچە بېرىشىمغا توغرا كېلەتتى.

مەن سۆيۈنگەن يەنە بىر نۇقتا شۇكى، مېنىڭ برايتون بىچتىكى رۇسىيىلىك كۆچمەن سۆھبەتداشلىرىمنىڭ نەزىرىدىكى ئۇيغۇرلار "ئەقىللىق، ناھايىتى تىرىشچان، ئىشنىڭ ئېپىنى بىلىدىغان شۇڭىدەك تىجارەتكە ماھىر بىر مىللەت" ئىكەن.
بىر سۆھبەتدىشىم چاقچاق قىلىپ، "ئوتتۇرا ئاسىيادىكى خەلقلەر ئارىسىدا ئۇيغۇرلارنىڭ دۇنياغا كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، يەھۇدىيلار يىغلاپ كېتىپتۇ " دەيدىغان بىر سېقىمنىڭ بارلىقىنى ئېيتىپ بەردى ھەمدە بۇ سېقىمنىڭ ئۇيغۇر ۋە يەھۇدىيدىن ئىبارەت ئىككى مىللەتنىڭ تەقدىرىدىكى ئوخشاشلىقلار ۋە تىجارەتتىكى ماھىرلىقلىرىغا قارىتىلغانلىقى ھەققىدە ئىزاھات بەردى.
بۇ سۆھبەتدىشىم يەنە بۇ يەردىكى رۇسچە گېزىتلاردا يېقىندىن بۇيان پات-پات ئۇيغۇرلار ھەققىدىكى ئۇچۇرلار ۋە ماقالىلارنىڭ بېسىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بۇنداق ئۇچۇرلارنى ئوقۇغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. مەلۇم بىر گېزىتتە ئېلان قىلىن 'غان ئۇيغۇرلارغا ئائىت ماقالىلارنىڭ بىرىدە ئۇيغۇرلارغا مۇنداق باھا بېرىلگەن ئىكەن.

"بۇ قەدىمىي مىللەت، تارىختا بىر قانچە مۇستەقىل، قۇدرەتلىك ۋە باياشات دۆلەتلەرنى قۇرغان. ئۇلار شەرق بىلەن غەربنىڭ مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشىنىلا ئەمەس، بەلكى سودا-ئىقتىسادىي جەھەتتە مونوپول قىلىش رولىنى ئوينىغان. تىجارەت ئۇلارنىڭ روشەن ئارتۇقچىلىقلىرىنىڭ بىرى. ئۇلار بۈگۈنكى كۈندە يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ ئەنەنىۋى تىجارەت ئۇسۇللىرى بىلەن زامانىۋى تىجارەتكە جەڭ ئېلان قىلغان بولۇپ، ئەسىرلەردىن بۇيان پىشىپ يېتىلگەن ۋە قېلىپلاشقان تىجارەت پسىخىكىسى ھەم ئۇسۇلى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ قوللىرىدا ھېچقانداق ئىقتىسادىي سىياسەتنى بەلگىلەش ۋە ئۇنىڭدىن بىۋاستە ئەركىن پايدىلىنىش يېتەرلىك ئەمەس تۇرۇپمۇ، يەنىلا باشقا بارلىق ھوقۇقلارنىڭ

ساھىبلىرى ھېسابلانغان تىجارەت سېپى بىلەن رىقابەتلەشمەكتە. ئىقتىساد بىر دۆلەتنىڭ قۇدرىتىنى نامايان قىلىدىكەن، ئەلۋەتتە، مىللىي ئىقتىساد بىر مىللەتنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۈچۈنمۇ ئىنتايىن زور تايانچ. ئىقتىسادىي جەھەتتىن بېلى ئوشۇتۇۋېتىلگەن بىر ئادەم ئەبەدىي قەد كۆتۈرەلمىگەندەك، مىللىي ئىقتىسادىي ئاساسىنى يارىتالمىغان بىر مىللەت ئوخشاشلا قەددىنى تىكلەشكە ئاجىزلىق قىلىدۇ. ئۇيغۇرلار ئۆزلىرىنىڭ ئەنە شۇنداق تىجارەت ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن زامانىۋى ئىنسانلار ئۇنتۇلۇپ كەتكەن كۆپ نەرسىلەرنى ساقلاپ قالدى .ئىشىنىمىزكى، بۇ مىللەتتە ئۆز ئىستىقبالىغا بولغان كۈچلۈك ئىنتىلىشى ۋە قۇربان ب ئېرىش روھى شۇنىڭدەك ئۈمىدۋارلىقى بار. بۇ روھ ئۇلارنى قۇتۇلدۇرىدۇ"

شۇنداق ! مەن قىتئەلەردە ئاتلاپ، نىيورك شەھىرىنىڭ كىچىككىنە بىر پارچىسى بولغان بۇ جايغا كەلسەم، بۇ يەردىمۇ ئۇيغۇرنى كۆردۈم. ئۆز ئانا ۋەتىنىدە يەنى ئەزىز قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇ، غۇلجا ۋە تۇرپان ۋە باشقا چوڭ-كىچىك شەھەر،يېزا-سەھرالىرىدا جۈملىدىن ئۈرۈمچىنىڭ كوچىلىرىدا تىنەپ-تەمتىرەپ ، بىچارىلەرچە يۈرۈشكەن تىلەمچى ئۇيغۇرلارنى ئەمەس، بەلكى ئەشۇ گېزىتتە يۇقىرى باھا بېرىلگەن، قەددىنى تىك تۇتۇپ، باشقا ھەر قانداق ئادەمدىن قېلىشمايدىغان، ئىنسانلىق قەدرى-قىممىتى بىلەن ياشاۋاتقان ئۇيغۇرنى كۆردۈم. خۇددى ئۆز ئۆيىنىڭ ئاچقۇچى ئۆزىنىڭ قولىدا يوق، باشقىلاردىن سوراپ، رۇخسەت ئالغاندىن كېيىنلا ئۆيگە كىرەلەيدىغان ئادەمدەك گاڭگىراپ يۈرگەن روھى كەمتۈك ئۇيغۇرنى ئەمەس، بەلكى ئۆزگىلەرنىڭ زېمىنىدا ياشىسىمۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ ئادەملىك ھوقۇقىدىن تولۇق بەھرىمەن بولالىغان ئۇيغۇرنى كۆرۈپ بەك سۆيۈندۈم.
برايتون بىچ ئامېرىكا تەسىراتلىرىمنىڭ تۈنجى بەتلىرى ھەم ئامېرىكا ھاياتىمنىڭ تۇنجى قەدەملىرى بولۇپ قالدى. بۇ جايدىكى بىر قانچە كۈنلۈك ھاياتتىن كېيىن، ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ پايتەختى، گۈزەل ۋاشىڭتون شەھىرىگە قەدەم قويۇپ، ئاق ساراي ئالدىدا يۈرۈپ، خىياللار دۇنياسىغا غەرق بولدۇم.

تەكرار ئېيتىمەن سۆيۈملۈك دوستۇم، بۇ قۇرۇق خىياللار ئەمەس، بۇ مېنىڭ ۋە سىزنىڭ خىياللىرىمىز ! بۇ بىزنىڭ ئارزۇ-ئۈمىدلىرىمىز شۇنىڭدەك مىللىتىمىزنىڭ كېلەچىكىگە بولغان ئىشەنچىمىز ! ئۇلۇق ئاللاھ بىزگە بەخش ئەتكەن سۆيگۈ ۋە روھتىن ئىبارەت خالاس !

ئاق ساراي خىياللىرى

(ئەدەبىي خاتىرە)

نەبىجان تۇرسۇن

2. باپ. ئاق ساراي ئالدىدىكى يىغا ئاۋازى

1. گۈللۈكتىكى سۆھبەتلەر

تەنها بوۋاينىڭ ھېكايىسى

مانا ، خېلىدىن بېرى ئاق ساراي ئالدىغا جايلاشقان باغچىدىكى ئورۇندۇقلارنىڭ بىرىدە ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى پرېزىدېنت ئىنىڭ تۇرالغۇ جايى ۋە خىزمەت ئىدارىسى ھېسابلانغان ئاق سارايغا قاراپ ئولتۇرىمەن. ئاق رەڭ بىلەن بېزەلگەن بۇ بىنا ئۆزىنىڭ دۇنياغا مەشھۇرلۇقى ۋە غايىۋانە ھەيۋىتىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئاددىي- ساددا بولۇپ، كىشىگە ھېچقانداق سىرلىق، شۈبھىلىك شۇنداقلا دەبدەبىلىك تۇيغۇ بەرمەيتتى. ئاق ساراي بىناسى خېلى چوڭ گۈزەل باغچا ئىچىگە جايلاشقان بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدى تەرىپى ۋاشىنگتون مۇنارى تەرەپكە قاراپ تۇرسا ، ئارقا تەرىپى ئەپچىلغىنا ياسالغان باغچىغا يۈزلىنىپ تۇراتتى. پۈتۈن ساياھەتچىلەر مانا مۇشۇ تەرىپىگە كېلىپ ئاق ساراي مەنزىرىسىنى تاماشا قىلاتتى. تۈرلۈك پائالىيەتلەر مانا مۇشۇ تەرەپتە بولاتتى. بىنانىڭ ئالدىدىكى گۈللۈك بىلەن ئورالغان فونتاندىن ھەر قاچان مارجاندەك سۇلار ئەتراپقا تەكشى چېچىلىپ كىشىگە راھەت بېغىشلايتت. بىنانىڭ ئەتراپى قىش -ياز كۆكىرىپ تۇرىدىغان ياپ- يېشىل چىملىق ۋە دەرەخلىق بولۇپ، ئاق ساراي تەخمىنەن ئىككى مېتىرىغا يەقىن ت ئۆمۈر رېشاتكىلار بىلەن قورشالغان. رېشاتكىنىڭ ئىككى يان تەرىپىدە پرېزىدېنت قوروسغا كىرىدىغان دەرۋازا جايلاشقان بولۇپ،. ئەڭ قىزىقارلىق يېرى شۇكى قورۇنىڭ ئالدىدا ئۇ ياقتىن بۇ ياققا مېڭىپ يۈرگەن بىر ئىككى ساقچىدىن باشقا ھېچقانداق ھەيۋىتىنى كۆرسىتىپ تۇرىدىغان مۇھاپىزەتچىلەر گۇرۇپپىسىنى كۆرگىلى بولمايتتى. ئادەملەر تۆمۈر رېشاتكىنى تۇتۇشۇپ، ئۇنىڭ ئاراشلىرىدىن ئاق سارايىنى سۈرەتلەرگە تارتىشاتتى ۋە سۈرەتلەرگە چۈششەتتى. قورۇنىڭ ئىچىدىمۇ ساقچى ياكى مۇھاپىزەتچىلەرنىڭ قارىسىنىمۇ

كۆرگىلى بولمايتتى.

ئاق ساراي بەزى كۈنلەردە ساياھەتچىلەر ئۈچۈن ئوچۇق بولۇپ، ئۇنىڭ ھەممە بۆلۈملىرى ھەتتا پرېزىدېنت نىڭ تۇرالغۇ ئۆيىگىچە كۆرۈشكە رۇخسەت قىلىناتتى.

مەن ھازىرغىچە مانا مۇشۇنداق يۇقىرى دەرىجىلىك دۆلەت ئادەملىرى تۇرىدىغان جايلارنى خېلى كۆردۈم. لېكىن، ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ماڭا ئاق سارايدەك مۇنداق ئەركىن تۇيغۇ بەرمىگەن ئىدى. قىسقىسى بۇ يەردە كونا بېيجىڭ خان سارايلىرى ئالدىدىكى قىلىچ-نەيزىلىرىنى مەھكەم تۇتۇپ، كىشىنىڭ تېنىنى شۈركۈندۈرۈش قۇدرىتىگە ئىگە كىچىك كۆزلىرىدىن نۇر چاقنىتىپ، دەبدەبىلىك تۇرغان قاراۋۇللارنىڭ ، موسكۋادىكى كرېمىل سارىيى ئالدىدا ۋە لېنىن ماۋزولېيىنىڭ ئىشكى يېنىدا كۆكۈچ كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ قاتۇرۇپ قويغان ھەيكەلدەك تۇرۇشقان، تېرىسى ئەشۇ بىر ئەسىر توشاي دەپ قالسىمۇ، ئەمما تېخىچە دەپنە قىلىنماستىن كىشىلەرنىڭ زىيارەت قىلىشىغا قويۇلۇپ، ماۋزولېي ئىچىدە ئوڭدىسىغا ياتقۇزۇلغان لېنىننىڭ تاتىرىپ كەتكەن تەلەتىگە ئوخشايدىغان مەخسۇس قوغدىغۇچى سولداتلارنى(ئەسكەرلەرنىڭ) ئېغىر تىنىقلىرىنى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئەكسىچە ئادەملەر توپى ئارىسىدا ئەركىن دانلاپ يۈرگەن كەپتەرلەرنىڭ گۇگۇرلاشلىرىنى سېزىسىز. قىزىل مەيدان ۋە باشقىلاردىن ئۆتمۈشنىڭ ئىنسانلار ئۈچۈن ئەبەدىي ئۇنتۇلماس ۋە تارىختىن ئۆچۈرۈپ بولماس مۇرەككەپ مۇڭزارلىرى ئاڭلانغاندەك بولسا، بۇ يەردىن پەقەت پورەكلەپ ئېچىلغان رەڭگا رەڭ گۈللەرنىڭ خۇشبۇي پۇراقلىرى دىماقلىرىڭىزغا ئۇرۇلۇپ، سىزنى گۈزەل خىياللار دۇنياسىغا غەرق قىلىدۇ.

ئانچە چوڭ ۋە ئېگىز بولمىغان بۇ بىنا 18-ئەسىردە قۇرۇلغان بولۇپ، تاكى ھازىرغىچە ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ پرېزىدېنتلىرىنىڭ تۇرالغۇ ۋە خىزمەت ئورنى سۈپىتىدە ئىشلىتىلىپ كەلمەكتە . ئامېرىكا ۋە دۇنيا تارىخىدىكى ئەڭ مەشھۇر سىياسىيونلار ۋاشىنگتون، لىنكولىن، رۇزۋەلت، ترومېن، كېنېدىي، نىكسون، رەگان، ئاتا-بالا بۇش ، كلىنتون ۋە باشقىلار مەزكۇر ئاددىي -ساددا سارايدا ئولتۇرۇپ، ئامېرىكىنىڭ ۋە دۇنيانىڭ تەقدىرىنى ئۆز قوللىرىدا تۇتقان ئىدى ھەم تۇتماقتا. قۇدرەتلىك تېپىشماقلار بىلەن تولغان بۇ ساراي گەرچە ئۆتمۈشتىكى مەشھۇر ئىمپېراتورلارنىڭ ئوردا-قەسىرلىرىدەك ھەيۋەتلىك ۋە ئاجايىپ -غارايىپ

بولمسمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئىچىدە ئىنسانىيەتنى مەڭگۈ ئۇنتۇلماس خاتىرىلەر بىلەن تەمىنلىگەن، دۇنياۋى سياسى ھادىسىلەرنىڭ لايىھىلىرىنى تۈزۈلگەن. ئۇنىڭ ئىچىدىكى ھەر بىر گىلەملىرىدە كۆپلىگەن مەشھۇر سياسى ئەربابلارنىڭ ئىزلىرى قالغان ئىدى. بۇ سارايىنىڭ دۇنيانى لەرزىگە سالالايدىغان قۇدرەتكە ئىگە ئىكەنلىگىنى بەلكى بىلمەيدىغان ئادەم بولمىسا كېرەك؟!. دېمەك كىمكى بۇ بىنانىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىگە قاراپلا ئۇنى كەمسىتىش ياكى ئۇنىڭ قۇدرىتىنى توۋەن چاغلاش تۈيغۇسىدا بولىدىكەن ئۇ چوقۇم زور خاتالىق سادىر قىلغانلىقىنى ھېس قىلماي قالمايدۇ! ئۇنىڭغا خىرىس قىلغان، ئۇنى كەمسىندۈرۈش نىيەتلىرىدە بولغان قانچىلىغان ئۇنىڭ رەقىپلىرى ئۆزلىرى يەر بىلەن يەكسان بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدىدا يۈزلىرى قىزارغان ھالدا باش ئېگىشكە مەجبۇر بولغانلىقى ھەممىگە ئايان. بۇ ساراي گاھ بىچارىلەر نىڭ قوغدىغۇچى قورغىنى سۈپىتىدە مەيدانغا چىقسا ، گاھ تەلۋىلىكنى جازالىغۇچى، مۇشتۇمزور مۇستەبىتلەرنى ئەدەپلەپ، دىكتاتۇرلۇق زۇلۇمنىڭ ئورنىغا دېموكراتىك پىكىرلەر ۋە تۈزۈملەرنى دەسسىتىپ، دۇنيا تەڭپۇڭلىقىنى تەڭشىگۈچى ئادالەت ئىگىسى بولۇپمۇ مەيدانغا چىقىدۇ.

مەن ۋاشىنگتون شەھرىدە تۇرغان كۈنلەردە ھەر كۈنى شەھەر مەركىزىنى ئايلىنىپ، مەزكۇر ئاق سارايىنىڭ ئالدىدىكى باغچىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، خىيال دېڭىزىغا غەرق بولاتتىم. باغچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جېكسوننىڭ ئاتقا مىنىپ تۇرغان ھەيكىلى ئورنىتىلغان، ئۇنىڭ تۆت تەرىپىدە توت دانە زەمبىرەك بەتلەنگەن ھالدا قويۇلغان.
مەن ھەر قېتىم باغچىغا كىرگىنىمدە ھەيكەلگە يېقىنراق يەردىكى ئورۇندۇقلارنىڭ بىرىدە ئاق سارايغا قاراپ، ھاسا تايىقىغا تايانغان ھالدا ئولتۇرغان بىر بوۋايغا كۆزۈم چۈشەتتى. بوۋاينىڭ قارا كۆزلىرىدىن ئۇنىڭ تۈگىمەس ئويلارغا غەرق بولغانلىقىنى سەزگەن ئىدىم.
پاھ! بۈگۈن ئەشۇ بوۋاي دائىم ئولتۇرىدىغان ئورۇندۇقتا بەشىغا بادام دوپپا كىيگەن يەنە بىر بوۋاينى كۆردۈم. مەن ھاياجىنىمنى باسالماي، تېز-تېز قەدەم بىلەن بوۋاينىڭ ي ئېنىغا باردىم ھەم بىردىنلا بۇ بوۋاينىڭ باشقا كىشى بولماستىن بەلكى نەچچە ۋاقتتىن بۇيان مېنىڭ دىققىتىمنى ئۆزىگە جەلىپ قىلغان ھېلىقى بوۋاينىڭ ئۆزى ئىكەنلىگىنى كۆردۈم. ئاھ! ئەسلىدە بۇ ئۇيغۇر بوۋاي ئىكەنغۇ؟! دېمەك كۆڭلۈم تۇيۇپ، ئۇنىڭغا شۇنچە ك ئۆپ قارىغۇم كەلگەن ئىكەن-دە؟، "ئالدى بىلەن كۆڭۈل تونۇيدۇ" دېگەن ئاتىلار سۆزى نەقەدەر توغرا ئېيتىلغان -ھە؟!

"ئەسسالامۇئەلەيكۇم بوۋا!"-دېدىم مەن ھاياجان بىلەن بوۋايغا.
بوۋاي ئەندىكىپ، ماڭا قارىدى ۋە ھەيرانلىق ئارىلاش شاتلىق نۇرلىرى
چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن بىر ھازا ماڭا سىنچىلاپ تىكىلدى ھەم
"ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام بالام!"-دېدى تىترەك ئاۋازدا---"ئۇيغۇر بالىسمۇ
سەن؟ ئوغلۇم"-دەپ سورىدى ئۇ.
---شۇنداق،--دېدىم مەن بوۋاينى قۇچاقلاپ،
بوۋاينىڭ كۆزلىرى خىرەلىشىپ، بىردىنلا مارجاندەك كۆز ياشلىرى تۆكۈلۈشكە
باشلىدى. ئۇ مېنى بىردەم قۇچاقلاپ، ئۈن-تىنسىز تۇردى. دېمەك، بوۋاي
ناھايىتى ھاياجانلانغان ئىدى. ئاخىرى ئېگىرىغان ئاۋازى بىلەن "ئاھ! خۇدا،
ئۇلۇغ خۇدايىم مېنى ئۇيغۇرۇمنى كۆرۈشكە ئاخىرى نېسىپ قىلدى!" دېدى.
بىز كۆپ مۇڭداشتۇق. بوۋاي ئۆزىنىڭ قانداق قىلىپ ئامېرىكىغا كېلىپ
قالغىنىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇ، ئېغىر ئۇھ تارتىپ، بىر ھازا سۈكۈت ئىچىدە
كۆزىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ تۇرغاندىن كېيىن، ئەسلىمىسىنى باشلىدى. ئۇنىڭ
ئېيتىشىچە، ئۇ قەشقەرلىك بولۇپ، ئۆسمۈرلۈك ۋاقتىدا دادىسى بىلەن بىرگە
ئەنجانغا چىقىپ تىرىكچىلىك قىلغان ئىكەن. 20-ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئەنجان
ئۇيغۇرلارنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە ئوتتۇرا شەرق شۇنداقلا ياۋروپانىڭ ھەر
قايسى جايلىرىغا تارىلىشىنىڭ بىرىنچى بېكىتى بولۇپ، ھەر يىلى ياز
ئايلىرىدا ئۇيغۇر ئېلىنىڭ ھەر قايسى جايلىرى بولۇپمۇ، قەشقەردىن
كۆپلىگەن مۇساپىرلار تىرىكچىلىك يولى ئىزدەپ، مەزكۇر شەھەرگە كېلىپ
توپلاشقان ۋە كېيىن تەرەپ-تەرەپكە تارقىلىپ تۈرلۈك كەسپلەر بىلەن
شۇغۇللانغان .ئۇلارنىڭ ئىچىدە تىجارەتچىلەرمۇ، كاسىپلارمۇ، دېھقانلارمۇ بار
ئىد. ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئۆز يۇرتلىرىدا تىرىكچىلىك قىلىشتىن
مەھرۇم بولغان كەمبەغەللەر ھېسابلىناتت. قاتمۇ-قات زۇلۇم، مىللىي
كەمسىتىشلەر ۋە باستۇرۇشلار ئۇلارنى ئۆز تۇپراقلىرىنى تاشلاپ باشقا
يۇرتلاردىن ھاياتلىق يولىنى ئىزدەشكە مەجبۇر قىلغان ئىدى. 30-يىللىرىدىن
باشلاپ مەزكۇر مۇساپىرلار سوۋەت كوممۇنىست ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن تۈرلۈك
بېسىملارغا دۇچ كېلىشكە باشلىدى. بولۇپمۇ، 1933-يىلىدىكى ۋە
1937-يىلىدىكى ئۇيغۇر خەلق قوزغىلاڭلىرى موسكۋانىڭ ياردىمى بىلەن
باستۇرۇلغاندىن كېيىن، سوۋېت ھۆكۈمىتى ئوتتۇرا ئاسىيا
جۇمھۇرىيەتلىرىدىكى ئۇيغۇر مۇساپىرلىرىنىمۇ مىلتارىست شېڭ شىسەيگە
ماسلىشىپ تۇتقۇن قىلىپ، تۈركۈم-تۈركۈملەپ پويىزلارغا بېسىپ، سىبىرىيە
ئورمانلىرىغا ھەيدەپ بېرىپ، ئېغىر مەجبۇريي ئەمگەكلەرگە سالدى. بۇلارنىڭ
مۇتلەق كۆپچىلىكى سىبىرىيە ئورمانلىرىدا چىرىپ تۈگىگەن ئىدى. ئۇيغۇرلار
ئىچىدىن يېتىشىپ چىققان زىيالىيلارنى بولسا تۈركۈم-تۈركۈملەپ تۈرمىلەرگە

تاشلىدى ۋە ئۆلتۈردى. قىسقىسى مەن ئۇيغۇر دېگەن ھەرقانداق كىشى ستالىننىڭ ۋەھشىيانە جازاسىدىن بوش قالمىدى. كۆپلىگەن كىشلەر ئۆزىنى ئۇيغۇر دېيىشتىن قورقۇپ، مىللىتىنى ئۆزبېك ياكى "كاشگارلىك" دەپ ئاتىۋېلىشقا مەجبۇر بولغان ئىدى. بۇ ۋاقىتتا شېڭ شىسەي ئۇيغۇر ئېلىدىمۇ ئەنە شۇنداق قىرغىن قىلىشنى باشلاپ، قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە بىر قانچە يۈز مىڭ ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولدى. چېگرىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئۇيغۇر خەلقى ئېيتىپ-تۈگەتكۈسىز ئازاپ-ئوقۇبەتلەرگە گىرىپتار بولدى.

مەلۇماتلارغا قارىغاندا 1937-يىلىدە بىر تاشكەنت شەھرىدىنلا 3700 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر تۇتقۇن قىلىنىپ، ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى ئۆلتۈرۈلگەن. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلارنىڭ ئاتاقلىق ئالىملىرى، يازغۇچى-شائىرلىرى ۋە باشقىلارمۇ بار ئىدى. ئەنە شۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلارنىڭ تۇنجى پروفېسسورلىرى، يەنى تاشكەنت ئوتتۇرا ئاسىيا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىدىن بۇرھان قاسىموپ، ئابدۇلھەي مۇھەممىدى، ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ تاغىسى ئۆمەر قاسىمى، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى تۇنجى رومان ۋە پوۋېستلارنىڭ ئاپتورلىرى مۆمىن ھەمرايېۋ(ئۇستا ئالىم)، شائىرلاردىن نۇر ئىسرائىلوپ ۋە ھېزىم ئىسكەندوروپ قاتارلىق نەچچە ئونلىغان زىيالىيلار ۋە ئەدىبلەرمۇ ئورۇن ئالغان. بۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ، 1934-1937-يىللىرىدا ئۇيغۇر ئېلىدىن تاشكەنتكە كېلىپ بىلىم ئالغان ئىككى تۈركۈم ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئۇستازلىرى بولغان ئىدى.
1920-1930-يىللاردا ئۇيغۇرلارنىڭ زامانىۋى مائارىپ بىلەن تەربىيلىنىش ئەھۋالى باشقا ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىگە نىسبەتەن كۆرۈنەرلىك بولۇپ، ئۇيغۇرلار ئىچىدىن كۆپلىگەن ئاتاقلىق سىياسي ئەربابلار، زىيالىيلار، ئالىملار ،دوختۇرلار، ئاگرانوملار ۋە باشقىلار يېتىشىپ چىققان ئىدى.
1923-يىلىدىن كېيىنكى بىر قانچە يىل ئىچىدىلا 500 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر ياش موسكۋا، لېنىنگراد، قازان،تاشكەنت، باكۇ قاتارلىق شەھەرلەردىكى ئالىي مەكتەپلەرگە ئەۋەتىلگەن بولۇپ، ئەنە شۇنداق نىسبەت تاكى 1937-يىللىرىغىچە داۋاملاشتى. مۇنداق مۇمكىنچىلىك ئۇيغۇرلارنىڭ ئىلغار زامانىۋى مىللەت بولۇپ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە شۇنىڭدەك ئۇلارنىڭ ئۆز ئازادلىقىنى، ئەركىنلىكىنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئۆز تەقدىرىنى ئۆزلىرى بەلگىلەش ھوقۇقىغا ئېرىشىشقا ئىنتىلىشتەك سىياسي ئېڭىنىڭ كۈچىيىشىنى ئىلگىرى سۈردى.
بۇ جەھەتتە ئابدۇللا رۇزىباقىيېۋ مۇھىم رول ئوينىغان بولۇپ، ئۆز مىللىتىنىڭ مەنپەئەتلىرىنى قوغداش، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ قەددىنى كۆتۈرۈش

ئۈچۈن پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن تىرىشقان مەزكۇر سىياسىيون ئۆزىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا كوممۇنىست رەھبەرلىرى ئىچىدىكى ئابرويىدىن پايدىلىنىپ، بارلىق ئىمكانىيەتلىرى بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت-مائارىپىنى تەرەققى قىلدۇرۇشنى، ئۇيغۇرلارنى زامانىۋى ئاڭ ۋە بىلىم بىلەن تەربىيىلەپ، ئۇيغۇر مىللىي ئازادلىقنى تەمىن ئېتىدىغان كادىرلار قوشۇنىغا ئىگە بولۇش ئىستراتېگىيىسىنى بەلگىلىگەن ئىدى. ئۇ، كۆپ قېتىم رۇسىيە بولشېۋىكلار پارتىيىسى مەركىزى كومىتېتىغا خەت يېزىپ ئۇيغۇرلارغا ياردەم بېرىشنى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆز ۋەتىنىدە مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابى قوزغىشىنى قوللاشنى تەلەپ قىلدى. ئابدۇللا رۇزىباقىيېۋنىڭ ئىنىسى ئابدۇمېجىت رۇزىباقىيېۋنىڭ ئارخىپلاردىن ئېنىقلىشىچە، ئابدۇللا رۇزىباقىيېۋ شىنجاڭدا ئىنقىلاب قوزغاش ھەققىدە 1922-يىلى ستالىنغا مەخسۇس خەت يازغان ھەمدە 1923-يىلى مەخسۇس موسكۋاغا "غەربىي جۇڭگودىكى مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتى توغرىسىدا ۋە بىزنىڭ ئالدىمىزدىكى ۋەزىپىلەر ھەققىدە" دېگەن تېمىدا دوكلات يازغان. ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇ داۋاملىق تۈردە قازاقىستان ۋە ئۆزبېكىستان مەركىزىي كومىتېتلىرىغا ئۇيغۇرلار مەسىلىسى ھەققىدە خەتلەر يازغان.

ئەنە شۇ مەزگىلدە ئەندىجان، تاشكەنت، ئالمۇتا قاتارلىق جايلاردا ئۇيغۇر مىللەتپەرۋەرلىرىنىڭ تۈرلۈك تەشكىلاتلىرى مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، بۇ گۇرۇپپىلار ئۆز ۋەتىنىدىكى ياڭ زېڭشىڭ-جىن شۇرېن ھۆكۈمرانلىقىنى يوقىتىپ، ئۆزلىرىنىڭ مىللىي جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇشقا تەييارلىق قىلغان ئىدى. ئەپسۇسكى، ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ غايىسى ۋە ئارزۇسى موسكۋانىڭ مەنپەئەتلىرىگە ئۇيغۇن كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ستالىن ئۇيغۇرلارنىڭ مەنپەئەتلىرىنى قۇربان قىلىش بەدىلىگە ئۇنى ئۆزىنىڭ جۇڭگو سىياستى ئۈچۈن ئويۇنچۇق قىلدى. ئۇ، شېڭ شىسەي بىلەن ھەمكارلىشىش ئارقىلىق بىر تەرەپتىن، ئۇيغۇر ئېلىدىكى قوزغىلاڭلارنى ۋە سابىت داموللا باش مىنىستىرلىقىدا قۇرۇلغان "شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى"نى تۇنجۇقتۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئوتتۇرا ئاسىيادا مەۋجۇت بارلىق ئۇيغۇر ھەرىكەتلىرىنى شۇنىڭدەك ئۇيغۇر مىللەتپەرۋەرلىك ئىدىيىسىدىكى زىيالىيلارنى تەقىپ قىلدى. ئەمەلىيەتتە، 1937-يىلىدىكى تازىلاش سوۋېت ۋە ئۇيغۇر ئېلىدا تەڭلا ئېلىپ بېرىلغان بولۇپ، چېگرىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئۇيغۇرلارغا ئارتىلغان ئاتالمىش جىنايەتلەر ئوخشاش بولدى. بۇلار " پانتۈركىست، "پان ئىسلامىست"، "تروتسكىچى"، "خەلق دۈشمىنى"، "مىللەتچى"، "جاھانگىرلارنىڭ غالچىسى ۋە ئىشپىيونى"،" خائىن" ۋە باشقىلار ئىدى.

1924-يىلىغا كەلگەندە، موسكۋانىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى ئاستىدا ئالدى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيادىكى قېرىنداش تۈركىي خەلقلەرنىڭ مىللەت تەۋەلىكى سۈنئىي ئۇسۇلدا ئايرىلدى. ئارقىدىنلا، ئۇلارغا ئايرىم تەۋەلىك بۆلۈپ بېرىلىپ، تۈرك مىللەتپەرۋەرلىكىنىڭ ئورنىغا ئايرىم مىللەتپەرۋەرلىك ئىدىيىلىرى دەسستىلدى. ئىلگىرى -ئاخىرى ئۆزبېكىستان، تۈركمەنىستان، قازاقىستان(دەسلەپتە ئاپتونوم جۇمھۇرىيەت بولغان كېيىن ئىتتىپاقداشلىق دەرىجىسگە كۆتۈرىلگەن) ، قىرغىزىستان (ئاپتونوم جۇمھۇرىيەت ، كېيىن ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەت بولغان) ۋە تاجىكىستان (ئاپتونومدىن ئىتتىپاقداشلىققا ئۆزگەرگەن) ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلىرى قۇرۇلدى.

ئۇيغۇرنى پارچىلاشنىڭ مودېلى- تارانچى- قەشقەرلىك جىدىلى

سوۋېت رۇسىيىسىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادا “ ئېتنىك چېگرىلارنى ئايرىش، مىللىي جۇمھۇرىيەتلەرنى تەسىس قىلىش” شۇئارى ئاستىدا تۈركىي خەلقلەرنى پارچىلىدى. ئەنە شۇ چاغدا، ئۇيغۇرلار بىلەن ئۆزبېكلەرنىڭ چېگرىسى ئېنىق ئايرىلدى. ئۇلار ئارىسىدىكى ئىلگىرى “قەشقەرلىك” “ ئەنجانلىق” دەپ ئايرىلغان چېگرىنىڭ ئورنىغا ئۇيغۇر ۋە ئۆزبېكتىن ئىبارەت مىللىي پەرق ئورۇن ئالدۇرۇلدى. ئۇيغۇرلاردىكى ئىلگىرىكى تارانچى ۋە قەشقەرلىك دېگەن پەرق بىرلەشتۈرۈلۈپ، 1921-يىلى 6-ئايدىكى تاشكەنت قۇرۇلتىيىدا قوبۇل قىلىنغان قارار بويىچە ‘ئۇيغۇر “ نامى ئورتاقلاشتۇرۇلۇپ، تارانچى ۋە قەشقەرلىكلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئەسلىدىن ئۇيغۇر ئىكەنلىكى بېكىتىلىپ، بۇ ئىسىم قانۇنلاشتۇرۇلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن رۇس ئالىملىرىدىن س. مالوپ قاتارلىقلار ئاكتىپ ھەرىكەت قىلىپ، تارىخىي پاكىتلار بىلەن ئۇيغۇر نامىنىڭ ئەسلىگە كېلىشىنى دەلىللىدى. ئەمما، تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ، بىر مەزگىل تارانچىلار ئايرىم، قەشقەرلىكلەر ئايرىم مىللەت دەيدىغان پىكىرلار يامراپ، ئوتتۇرا ئاسىيا ئۇيغۇرلىرىنىڭ بۇ ئىككى گۇرۇپپىسى بىر يەردە ئولتۇرمايدىغان، بىر-بىرىگە قىز بېرىشنى خالىمايدىغان ئۆزارا دۈشمەنلىك ئەۋجى ئالدى. ئىلى ۋادىسىدىن چىققان ھەم يەرلىك تارانچىلار ئاساسلىقى يەتتە سۇ رايونىنى ئاساس قىلغان بولسا، قەشقەرلىكلەر يەنى پۈتۈن تەڭرى تاغلىرىنىڭ جەنۇبىدىن كۆچۈپ چىققانلار پەرغانە ۋادىسىنى ھەمدە قىرغىزىستانىنىڭ قارا قول ، پىشپەك (بىشكەك) قاتارلىق شەھەرلىرىنى ماكان قىلغان ئىدى. ئادەتتىكى خەلق بىر چەتتە قېلىپ،
ھەتتا، تارانچىلاردىن كېلىپ چىققان ئۇيغۇر زىيالىيلىرى بىلەن

قەشقەرلىكلەردىن كېلىپ چىققان ئۇيغۇر زىيالىيلىرى بىر-بىرىنى قاتتىق سۆكۈشۈپ، ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئورتاق ئەدەبىي تىلىنى بېكىتىشتە 20 يىلغا يېقىن ۋاقىت تالاشتى. پەرغانە ۋادىسىدىكى ئۇيغۇرلار سابىرجان شاكىرجانوپ باشچىلىقىدا قەشقەر دىئالېكتىنى ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى قىلىمىز دېسە، ئىلى ۋادىسىدىن كۆچۈپ چىققان ئۇيغۇرلارنىڭ زىيالىيلىرىدىن لاتىپ ئەنسارى قاتارلىقلار تارانچى شىۋىسىنى ئەدەبىي تىل قىلىمىز دېدى. بۇ كۈرەشكە 1933-يىلى ستالىن تەرىپىدىن ئۇيغۇر ئېلىغا ئەۋەتىلىپ، بىر مەزگىل قەشقەردە ساقچى باشلىقى بولغان، 1937-يىلى مەتلى تەۋپىق قاتارلىق 300 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر زىيالىيسىنى قەشقەر تۈرمىسىگە ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈرۈش پاجىئەسىنىڭ جاۋابكارلىرىدىن بىرى ھېسابلانغان قادىر ھاجىمۇ قاتناشقان . ئۇ، 1928-يىلىغىچە “قۇتۇلۇش”گېزىتىنىڭ باشلىقلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن ئىدى. قۇتۇلۇش گېزىتى قەشقەر شىۋىسىنى ئاساس قىلغان بولۇپ، قادىر ھاجى “قەشقەرلىك ئايرىم مىللەت” دېگەن ئىدىيىنىڭ ئەڭ كۈچلۈك تەرغىباتچىسى ئىدى. ئۇ، “ قۇتۇلۇش” گېزىتىدە ماقالە يېزىپ، تارانچىلار بىلەن قەشقەرلىكلەرنىڭ ئىككى مىللەتكە تەۋە بولۇش ئىدىيىسىنى تەرغىپ قىلغان. ئۇلار ئىلى شىۋىسىدىكى دەرسلىك كىتابلىرىنى باللىرىغا ئوقۇتمايدىغانلىقىنى، چۈنكى، قەشقەرلىكلەرنىڭ تارانچىلارنىڭ تىلىنى چۈشەنمەيدىغانلىقىنى، بۇنىڭغا قارىغاندا تاتارلارنىڭ تىلىنى ياخشىراق چۈشىنىدىغانلىقىنى شەرھلەشكە، دەلىللەشكە كۆپ تىرىشقان . بۇ ئىدىيىگە ئۇيغۇرلارنىڭ تونۇلغان سىياسىي ئەربابى ئابدۇللا روزىباقىيېۋ قەتئىي قارشى چىققان بولۇپ، ئۇ قادىر ھاجىچىلارنى تەنقىد قىلىپ،”
قەشقەرلىك-تارانچى دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ سۈنئىي ئۇسۇلدا پەيدا قىلىنغان ناملار ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ھەرگىزمۇ ئىككى مىللەتكە ۋەكىللىك قىلالمايدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئەمەلىيەتتە ئۇيغۇر ئېلىدىن چىققان بىر ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ئىككى گۇرۇپپىسى ئىكەنلىكىنى كۆرسەتكەن.
ئەمما، قادىر ھاجى بۇنىڭ بىلەن توختاپ قالماي، ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆز ئىچىدىكى زىددىيەتنى ئۆزلىرى كېلىشىپ ھەل قىلغانىنىڭ ئورنىغا، ياتلارنىڭ قولى بىلەن ئۆز رەقىبلىرىنى جازالاش تاكتىكىسى قوللۇنۇپ، ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ئۈستىدىن بولشېۋىكلار پارتىيىسىنىڭ يۇقىرى ئورگانلىرىغا ئەرزى قىلىپ، ئۇنىڭغا “پان تۈركىست، پان ئىسلامىست، ئەنۋەر پاشانىڭ گۇماشتىسى” دېگەندەك ئاتالمىش جىنايەتلەرنى ئارتىپ، موسكۋانىڭ جازالاشنى تەلەپ قىلغان. بىراق، قەشقەرلىك ئايرىم مىللەت، تارانچى ئايرىم مىللەت دېگۈچىلەرنى ياراشتۇرۇپ، بىر پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىي ئىدىيىسىنىڭ ھىمايىچىسى ھېسابلانغان ئابدۇللا روزىباقىيېۋ ئۈستىدىن

قىلىنغان ئەرز تەكشۈرۈلۈپ، ئاخىرى ئۇنىڭ گۇناھسىزلىقى ئېلان قىلىنغان. ئەمەلىيەتتە، ئابدۇللا روزىباقىيېۋ باشتىن ئاخىرى موسكۋادىن ئۇيغۇرلارنىڭمۇ جۇمھۇرىيەتلىك ھوقۇق سالاھىيىتىگە ئېرىشىشى ۋە ئۆز ئېلىدە مىللىي جۇمھۇرىيەت قۇرۇش ھوقۇقىنى تەلەپ قىلغان ئىدى.1937-يىلى ستالىن ھۆكۈمىتى ئۇنى ئۆلۈمگە بۇيرىغاندا، ئۇنىڭغا ئارتىلغان ئاتالمىش جىنايەت" پانتۈركىست" ۋە " تروتسكىچى"،" مىللەتچى"ۋە باشقىلار بولغان. قادىر ھاجى بولسا، ستالىن تەرىپىدىن ئەرتىۋارلىنىپ، شىنجاڭ شىسەيگە ياردەمچىلىككە ئەۋەتىلگەن. ئۇنىڭ قولى ئۆز يۇرتىدىكى مىڭلىغان ئۆز قېرىنداشلىرىنىڭ قانلىرىنى بىلەن بويالغان.

1937-يىلىغا كەلگەندە بۇ جىدەللەر ئاساسى جەھەتتىن ئاخىرلاشقان بولسىمۇ، بىراق شېڭ شىسەي ئۇيغۇر ئېلىدا تارانچى -ئۇيغۇر كۈرىشىنى داۋاملاشتۇرۇپ، تارانچى مىللىتىنى ياساپ چىقىپ، ئۇنى ئۇيغۇرلاردىن ئايرىۋەتكەن ئىدى. شېڭ شىسەي بۇ ئىدىيىنى بازارغا سېلىش ئۈچۈن، ئىلىدىكى تارانچى تەرەپدارلىرىدىن ۋە قەشقەرلىك تەرەپدارلىرىدىن گۇماشتىلارنى تېپىپ، ئۇلارنى تارانچى -ئۇيغۇر گۇرۇپپىسىغا ئايرىش ئۈچۈن ئىشلەتتى. ئەسلىدىن ئابدۇللا رۇزىباقىيېۋقا قارشى بولغان ،كېيىن غۇلجىغا قېچىپ كەلگەن زىيالىي ھۆسەيىن تارانوپ تارانچى تەرەپدارى بولۇپ، شېڭ شىسەيگە ماسلاشقان بولسىمۇ، بىراق 1937-يىلى ئوخشاشلا جاللات شەڭ شىسەينىڭ ئۆلتۈرۈشىگە دۇچ كەلدى. قىسقىسى ، 1937-1938-يىللىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ستالىن ،ئۇيغۇر ئېلىدە شېڭ شىسەي مەيلى تارانچى ئىدىيىسىنىڭ ھىمايىچىلىرى بولسۇن ۋە ياكى قەشقەرلىك ئىدىيىسى ياكى ئومۇمىي ئۇيغۇر ئىدىيىسى بولسۇن، ۋە ياكى ئومۇمىي تۈرك ئىدىيىسىنىڭ ھىمايىچىلىرى بولسۇن بەرىبىر ھەممە ئۇيغۇرلارنى قارا- قويۇق جازالىدى. ئومۇمەن، 20-ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئەنە شۇ ھەر خىل ئىدىيىدىكى ئۇيغۇرلار بۇرۇنراق ئىتتىپاقلىشىپ، بىر ئىدىيە ئاستىدا ئۆز ھوقۇقلىرىنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن تىرىشماي، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆز ئارا ئىتتىپاقسىزلىق ۋە دۈشمەنلىك قىلىپ، ئاخىرىدا ئۆزلىرىنىڭ ئورتاق دۈشمەنلىرى تەرىپىدىن بىردەك گۇمران قىلىنىۋېتىلىشتەك پاجىئەلىك ئورتاق تەقدىرگە دۇچار بولدى. دۈشمەنىنىڭ رەھىمسىز قارا قوللىرى چېگرىنىڭ ھەر ئىككىلا تەرىپىدىكى ئۇيغۇرلارنى بەختسىزلىكلەرگە دۇچار قىلدى. بۇ قانلىق قوللار ئاستىدا ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تۇنجى كوممۇنىستلاردىن ھېسابلانغان شۇنىڭدەك ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدە يۇقىرى رەھبىرى خىزمەتلەرنى قىلغان كىشلەردىن ئابدۇللا روزىباقىيېۋ، قازاقىستان ئالىي سوۋېتى مىللەتلەر بۆلۈمىنىڭ

باشلىقى ئوسمان ئەلىيېۋ، تۈركىستان كوم پارتىيىسى مىللىي ئىشلار بۆلۈم باشلىقى ئابدۇغوپپۇر قۇربانوپ، ئالمۇتا ئوبلاستلىق مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئىسماھىل تاھىروپ، قىزىل ئارمىيە ئۇيغۇر پولكىنىڭ قوماندانى مۇزەپپەر يارۇللابېكوپ ۋە باشقا مىڭلىغان ئەربابلار ئېتىپ تاشلاندى.

ئۇلارنىڭ كوممۇنىزمغا ۋە ئۆزلىرى ئەزا بولغان كوممۇنىستلار پارتىيىسىگە قانچىلىك سادىق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، بەربىر ئۇلار ستالىننىڭ جازاسىدىن خالى بولالمىدى.

چېگرىنىڭ بۇ تەرىپىدە بولسا، سابىت دامولام، خوجا نىياز ھاجىم قاتارلىق 30-يىللاردىكى مىللىي ئازادلىق قوزغىلاڭلىرىنىڭ ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىرى ۋە مىڭلىغان قاتناشقۇچىلىرى ستالىن-شېڭ شىسەي ئىش بىرلىك ئاستىدا ئۆلتۈرۈلدى. ئومۇمەن، ئۇيغۇر نەدىلا بولسۇن، قايسى ئىدىيىگە مەنسۇپ بولسۇن، ئۇنىڭ تەقدىرى پەقەت بىرلا يەنى تراگېدىيە بىلەنلا خۇلاسىلاندى.

خۇددى، ئابدۇرېيىم ئۆتكۈر يازغاندەك خوجا نىياز ھاجى تۆمۈر خەلپىگە ئوخشاش پۇشايمان بىلەن "خەپ" دەپ ياقىسىنى يىرتقان ھالدا ئۇ دۇنياغا كەتتى. ئۇلار بۇ ئارقىلىق ئۇيغۇر قەھرىمانلىرىنىڭ ئاق كۆڭۈل ساددىلىقى بىلەن جەڭگە ماھىر، شىر يۈرەك خاراكتېرگە ئىگە بولسىمۇ، لەكىن سىياسىي ئويۇنلاردىن خەۋەرسىز، سىياسىي ئاڭسىزلىق تۈپەيلىدىن دائىم ئۆز دۈشمەنلىرى تەرىپىدىن يوقىتىلىشتەك پاجىئەسىنى تارىخ بېتىگە يازدى.

20-ئەسىرنىن ئالدىنقى يېرىمىدىكى ئۇيغۇر قەھرىمانلىرى قانچە ئۇرۇنسۇن، قانچىلىك بەدەللەرنى تۆلىسۇن بەربىر زامان ۋە ماكانىنىڭ تەلەيسىز قىسمەتلىرىگە گىرىپتار بولدى.

قىسقا قىلىپ ئېيتقاندا بۇ چاغدىكى ۋەزىيەت ئۇيغۇرغا قارشى بولۇپ، ئۇيغۇرلارنىڭ ئىككى تەرىپىگە جايلاشقان رەقىپلىرى ھەمكارلىشىۋېلىپ، بۇ مىللەتنىڭ دۇنياۋى ئازادلىق ئېقىمىغا ماسلىشىشى ،ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ، ئۆز ئازادلىقىنى تەمىن ئېتىشىنى چەكلىدى. ئۇ زامانلاردا ئۇيغۇر بولۇش تولىمۇ قىيىن ۋە خەتەرلىك بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇيغۇرلارغا قارىتىلغان بۇ خىل بېسىم تۈپەيلىدىن، بىر قىسىم ئۇيغۇرلار سوۋېت گرازدانلىقىنى قوبۇل قىلىپ، پاسپورتلىرىنىڭ " مىللىتى" دېگەن يېرىگە "كاشگارلىك" دەپ، يەنە كۆپلىگەن ئۇيغۇرلار بولسا، مىللىتىنى ئۆزبېك ۋە باشقا مىللەت قىلىپ يازدۇرىۋالغان ئىكەن. بۇ دەۋردە مەۋجۇت بولغان ئەندىجان شەھىرىدىكى ئۇيغۇر تېخنىكوم، ئوتتۇرا -باشلانغۇچ مەكتەپلىرى، ئۇيغۇر تىياتىرى، تاشكەنت، بىشكەكتىكى ئۇيغۇرچە گېزىتلار ۋە نەشرىياتلارنىڭ بىر قىسمى تاقىۋېتىلگەن. نەتىجىدە، 20 يىلغا يېقىن گۈللەپ ياشنىغان ئۇيغۇر مەدەنىيىتى بىردىنلا تۇنجۇقتۇرۇلغان. ھەتتا، 1930-يىللاردا ئوتتۇرا

ئاسىيا ئۇيغۇرلىرى باشلانغۇچ مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇپ بولۇش بىلەن باشقا قېرىنداش خەلقلەرگە ئۈلگە تىكلەپ بەرگەن ئىدى. 1940-يىلىغا بارغاندا گۈللەپ ياشنىغان سوۋېت ئۇيغۇر مەدەنىيىتى، مائارىپى گۇمران بولۇش ھالىتىگە كەلگەن بولۇپ، چېگرىنىڭ بۇ تەرىپىدىكى ئۇيغۇر مەدەمىيىتىمۇ ئوخشاشلا زۇلۇم ئىسكەنجىگە قېلىپ، 1933-1937-يىللىرىدا مەيدانغا كەلگەن ۋە گۈللىنىشكە قاراپ يۈزلەنگەن ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ھەرىكىتى ۋە ئۇنىڭ بايراقدارلىرى ھېسابلىنىدىغان يۈزلىگەن ئۇيغۇر زىيالىيلىرى، مىللەتلپەرۋەرلىرى شېڭ شىسەيىنىڭ تۈرمىلىرىدە چىرىپ تۈگىدى ياكى ئۆلتۈرۈلۈپ تۈگىتىلدى. ئەلۋەتتە، بۇ قىسمەت پەقەت ئۇيغۇرلارغىلا كەلمىگەن بولۇپ، ئۇيغۇرلار بىلەن بىر قاتاردا ئوخشاشلا ئەشۇ شېڭ شىسەيگە سادىقلىق بىلەن ئىشلىگەن يۈزلىگەن خەنزۇ زىيالىيلىرى، كادىرلىرى شۇنىڭدەك باشقا مىللەتلەرنىڭ ئىلغار پەرزەنتلىرى دۇچار بولدى، ئەمما، يەنىلا ئەڭ كۆپ زىيان ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىغا كەلدى.

بوۋاي ۋەسىيتى : ئۆز تارىخىنى ئۇنتۇش جىنايەتتۇر

بوۋاي ھېكايىسىنى توختىتىپ، " سەن تارىخچى بولغاندىكىن بەلكى، بۇ ۋەقەلەرنى بىلىشىڭ مۇمكىن ئوغلۇم، لېكىن يەنە ئەسلەپ قويغانىنىڭ زىيىنى يوق، مېنىڭچە تارىخنى ئۇنتۇش جىنايەتتۇر خالاس!" دېدى ۋە چىرايىغا ئازراق كۈلكە يۈگۈرتۈپ، ئۆز ھېكايىسىنى داۋام ئەتتۈردى:

1938-1937-يىللىرى ئۇنىڭ دادىسى باشقا كۆپلىگەن قېرىنداشلىرىنىڭ تۇيۇقسىز تۇتقۇن قىلىنىپ، زىيانكەشلىككە ئۇچراۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن ،بىر كۈنى بۇ ئاقىۋەتنىڭ ئۇلارغىمۇ كېلىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىپ، دەرھال باشقا 10 نەچچە يېتىمچى بىلەن ئەندىجاندىن پويىزغا ئولتۇرۇپ، موسكۋاغا قېچىپ كېلىپ، بىر زاۋۇتتا ئىشچى بولۇپتۇ. ئۇنىڭ دادىسى مەرىپەتپەرۋەر ئادەم بولغاچقا ئۇنى موسكۋادىكى مەكتەپلەرنىڭ بىرىگە بېرىپتۇ، ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن يىلى ئۇرۇش پارتلاپ، دادىسى ۋە باشقا ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىلىپ، بىر يىلدىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆلگەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر كەپتۇ ھەمدە ئۇمۇ ئالدىنقى سەپكە ئاتلاندۇرۇلۇپتۇ. ئۇ ئىككى يىل قان كېچىپ جەڭ قىلىپ، ياۋروپا جەڭ مەيدانلىرىنىڭ بىرىدە گېرمانىيە ئارمىيسگە ئەسىرگە چۈشۈپ، ئۇرۇش ئەسىرلىرى لاگېرلىرىنىڭ بىرىدە ئېغىر كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈپتۇ.1945-يىلى ئامېرىكا ئارمىيىسى تەرىپىدىن بۇ لاگېر ئازاد

قىلىنغاندا، ئۇ ئەركىنلىككە ئېرىشكەن ئىكەن. ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىشقا جۇر`ئەت قىلالمىغان. چۈنكى ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتسا، ستالىن تەرىپىدىن"ۋەتەن خائىنى" دېگەندەك جىنايەتلەر بىلەن ئېتىپ تاشلىنىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇ، بىر مەھەل گېرمانىيىدە تۇرغاندىن كېيىن، ئۆزى تۇغۇلغان يۇرتىنى ئەسلەپ، ھىندىستان ئارقىلىق، ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن ،ئۇ دادىسىدىن ئاڭلىغان ئادرەس بويىچە ئۆز مەھەللىسىنى ئىزدەپ تاپقان ئىكەن .ئەپسۇسكى ئۇ يۇرتىدا قالغان ئانىسىنى كۆرەلمىگەن .ئانىسى ئاللا بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ئۆز ئانا يۇرتىدا قېلىپ، ناتىۋان خەلقى ئۈچۈن بىرەر ياخشى ئىشلارنى قىلىش نىيىتىدە يۈرگەندە، ئۇنىڭ ئارقىسىغا چۈشكەن پايلاقچىلار ئۇنىڭ ئۈستىدىن ھەر خىل بەتناملارنى توقۇپ، ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلىشقا ئۇرۇنغان. نەتىجىدە ئۇ تەقىپ ئاستىغا ئېلىنغان ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ھايات مۇساپىرلىرىدىن توپلىغان تەجرىبىلىرى بويىچە ۋەتەننىڭ ۋەزىيىتىنى تەھلىل قىلىپ، ئانا ۋەتەننى تەرك ئېتىش قارارىغا كەلگەن ھەمدە مىڭبىر جاپادا چەتئەلگە چىقىپ كەتكەن ۋە ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ مۇساپىرلارغا باش پاناھ بولۇش سىياسىتىگە ئاساسەن ئامېرىكىغا ك ئېلىپ، ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئىكەن شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ۋەتەنسىزلىك ۋە مۇساپىرلىق ھاياتى دادىسىدىن ئۇنىڭغا مىراس بولۇپ قالغان ئىكەن.

--بىلەمسەن ئوغلۇم --دېدى ، بوۋاي ماڭا تىكىلىپ قاراپ،--بۇ مېنىڭ تەخمىنەن 50 يىلدىن ك ئېيىن قايتا ئۇيغۇرنى كۆرۈشۈم.

مەن ئامېرىكىغا كەلگەندىن ك ئېيىن تۇرمۇشۇم ياخشى ئۆتتى. لېكىن بىرلا نەرسە ماڭا كەملىكى بىلەن ھەرقاچان مېنى ئازابلايتتى. ئۇ بولسمۇ ئۆز قان -قېرىنداش خەلقىمدىن تەنها ياشاش! ئۆز ئانا تىلىمدا سىزلەشتىن مەھرۇم قېلىش! كىچىك ۋاقتىمدا دادام ماڭا دائىم پۇل تېپىپ قەشقەرگە قايتىپ، ئانام بىلەن جەم بولىدىغانلىقىنى دەيتتى. ئەپسۇس ، دادامنىڭ بۇ ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشمىدى. مەنمۇ ئانامنى بىر ئۆمۈر كۆرەلمىدىم. كىچىك ۋاقتىمدا ئانامنىڭ تونۇرغا نان ياققان ۋاقتىدا ماڭا ئايرىم بىر ئىككى دانە سامسا يېقىپ يىگۈزگەن، پېشانىسىدىكى تەرلىرىنى سۈرتۈپ، ئىللىق كۈلگەن، ماڭلىيىمنى سۆيۈپ، بۇررنۇمنى يېنىك نوقۇپ ئەكىلەتكەن ھالىتى كۆز ئالدىمدىن ھېچقاچان كەتمەيدۇ. بۇ كۈنلەر ماڭا غۇۋا بىر چۈشتەك بىلىنىدۇ. ئىشىكىمىز ئالدىدا ئۆستەڭ ئېقىپ تۇراتتى. ئۆستەڭنىڭ سۈيى دائىم لاي ئاقاتتى .بىز ھەركۈنى چۆمۈلۈپ ئويناياتتۇق. زاغرا نانلىرىمىزنى

ئۆستەڭنىڭ بېشىغا تاشلاپ، ئېقىپ ئالدىمىزغا كەلگەندىن كېيىن سۈزۈپ يەيتتۇق. دۇم يېتىۋېلىپ سۇ ئىچسەك ئانام دائىم "ئۇنداق قىلما ئىچىڭگە قۇرۇت كىرىپ كېتىدۇ" دەپ قورقۇتاتتى. مەھەللىمىزدىكى يول بويلىرىدا نان جىگدىلىرى پىشىپ ،تۆكۈلۈپ كېتەتتى. بەزى كۈنلەردە يەيدىغانئ غا نان يوق شۇ جىگدىلەرنى يەيتتۇق. دادام ئېتىز ئىشىدىن باشقا ئايلاپ، سىرتقا چىقىپ ك ئېتىپ ئىشلەپ ، ھارغىن قايتىپ كېلەتتى. ئانامدىن سورىسام داداڭ ھاشاغا بارمىسا بىز ئاچ قالىمىز دەيتتى. كېيىن يۇرتىمىزدا كۈن ئېلىش بەك قىيىن بولغاندىن ك ئېيىن دادام ئانام بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ، مېنى ئەندىجانغا بىرگە ئېلىپ بېرىپ، پۇل تېپىپ كېلىش قارارىغا كېلىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ياز ئېيىدا بىز ئۇ يەرگە كېلىپ قالغان ئىدۇق.

- -شۇ ئۆز يۇرتىمىزغا كەتكىڭىز بارمۇ؟- -دەپ سورىدىم مەن بوۋايدىن.
- -نېمىشكە كەتكىم بولمىسۇن ئوغلۇم؟! - -دېدى بوۋاي كەسكىن تەلەپپۇزدا،- -شۇ ئۆزۈم تۇغۇلغان يۇرتقا بەك كەتكىم بار. بۇ ئۆي مېنىڭدىن ھېچقاچان نېرى كەتكەن ئەمەس! مېنىڭ شۇ يەرنىڭ تۇپرىقىغا كۆمۈلۈش، روھىم بولسىمۇ ئانامنى كۆرسە، ئانام بىلەن بىرگە يۈرسە دەيدىغان ئويۇم بار. مەن كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئانا يۇرتۇمغا بېرىپ كېلىشنى نىيەت قىلغان بولساممۇ، لېكىن ئۇ يەردە ھېچ بىر تۇغقانلىرىمنىڭ بار يوقلىقىنى بىلمەيدىغانلىقىمنى ئويلاپ، كۆڭلۈم بىئارام بولدى. بەلكى تۇغقانلىرىممۇ باردۇ؟!
ھەش-پەش دېگۈچە 80 كىرىپ قالدىم. پۇتتا ماغدۇرنىڭ تايىنى يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزۈم كېسەلچان بولۇپ قالدىم. يۈرىكىم ھەرقاچان ئېچىنىش، مۇساپىرلىق، تەنھالىق تۇيغۇسى بىلەن ئۆرتۈنىدۇ.

- -ھېچقىسى يوق بوۋا ، ھازىرمۇ كېچىكمەيسىز، ھېلىھەم ۋەتەنگە بارسىڭىزمۇ بولىدۇ. مەن سىزنىڭ يۇرتىڭىزدىن تۇغقانلىرىڭىزنى تېپىشىپ بېرەي، بەلكى كۆپلىگەن قان قېرىنداشلىرىڭىز باردۇ؟! ئۇلار سىزنى كۆرسە ناھايىتى خوش بولىشى تەبىئى- -دېدىم مەن بوۋاينىڭ كۆڭلىنى ياساپ.
- -رەھمەت ئوغلۇم ، مېنىڭچە بۇمۇ ئاللانىڭ مېنى جازالىشى بولسا كېرەك؟!. مۇنداق مۇساپىرچىلىق كوچىسىغا چىققان بولۇپمۇ، مەندەك ئۆز ئانىسىنى ، ئۆز ئۇرۇق تۇغقان قان- قېرىنداشلىرىنى، ئۆز كىندىك قېنى تۆكۈلگەن مۇقەددەس تۇپرىقىنى تاشلاپ، ئۇنى كۆرەلمەي ئۆتكەن ئۇيغۇرلار ناھايىتى كۆپ بولسا كېرەك ؟!.مەن بۇنىڭغا ئىشىنىمەن.

---نېمىگە ئاللانىڭ جازاسى دەيسىز بوۋا؟--دېدىم مەن تەئەججۈپ بىلەن،--سىز نېمە گۇناھ قىلدىڭىز؟ مۇساپىرلىقتا ئۆزىڭىز سەۋەبكار ئەمەستە؟!

---مەن ئۆزۈم سەۋەبكار!-دېدى بوۋاي كەسكىن رەۋىشتە--ئانا ۋەتەنىنىڭ قەدرىنى ئادا قىلماي، ئۇنىڭ قەدرىنى ئۆزۈمنىڭ مەنپەئەتىدىن تۆۋەن قويغانلىقىم، ۋەتەنىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ھەقىقى چۈشەنمىگەنلىكىم، ئۇنىڭ ئۈچۈن جان پىدا قىلماي، ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى ئاياق ئاستى قىلىشقا يول قويغانلىقىم، ئۇنىڭ تەقدىرى ۋە كېلەچىكى ئۈستىدە باش قاتۇرمىغانلىقىم، قىسقىسى ئىسسىق قانلىرىمنى باشقىلارنىڭ تۇپراقلىرى ئۈچۈن تۆكۈپ، ئۆز كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ئانا ۋەتىنىمدىكى يىغا زارىلەرنى ئاڭلىمىغانلىقىم ئۈچۈن، مانا مۇشۇنداق ۋەتەنسىزلىكنى تاللىۋالغانلىقىم ئۈچۈن ئاللا مېنى جازالاپ، مۇشۇنداق بىچارىلىق كوچىسىغا تاشلىۋەتكەنمىكىن دەپ ئويلاپ قالىمەن بەزىدە، بەلكى ئۆزىنى ھەقىقي ئەركىن ۋە ئازاد ھېسابلاپ، ئۆز ئۆيىنىڭ ئاچقۇچىنى ئۆز قولىدا تۇتقان ئادەملەر مەندەك ناتىۋان بولمىسا كېرەك؟! بۇ بەلكى مېنىڭلا ئەمەس، بارلىق مىللەتداشلىرىمنىڭ ئورتاق ھېسسياتىدۇ؟

مەن بوۋاينىڭ زەردە بىلەن ئېيتىۋاتقان سۆزلىرىنىڭ مەلۇم مەنتىقىلىق ئاساسقا ئىگە ئىكەنلىگىنى جەزىم قىلدىم ۋە:

---شۇنداق،--دېدىم مەن بوۋاينىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ،---ئۇنداقتا سىز مەن دەپ سۆزلىمەي بىز دەپ سۆزلەڭ. چۈنكى سىز ئېيتقانلار قاتارىدا مەن ۋە باشقا كۆپلىگەن ئادەملەر بار. بىز ھەممىمىز ئۆزىمىزنى مەن ئۇيغۇر دەپ مەيدىمىزگە مۇشتلاپ، جار سالغىنىمىز بىلەن ،تېخى ۋەتەن ئالدىدىكى قەرزىمىزنى ئادا قىلمىدۇق. ئۇيغۇر دېگەن نامىمىزنى ئاقلىمىدۇق. ھەممىمىز، مەيلى ۋەتەن ئىچىدە ياكى ۋەتەن سىرتىدا بولايلى كىندىك قېنىمىز تۆكۈلگەن تۇپراقلىرىمىز ئالدىدا گۇناھكارلارمىز !
تۇپراقلىرىمىزنىڭ قەرزىنى تۆلىمىگەن قەرزدارلارمىز! مەن ئۇيغۇر دەپ ياقىمىزنى بىرەر قېتىم يىرتىپ قويغىنىمىز، ياكى ھاراقنى بولۇشى غىچە ئىچىپ، ئۆزىمىزچە قايناپ ۋە ھېسسياتلىنىپ يىغلاپ قويۇشلۇرىمىز بىزنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكىمىزدىن دېرەك بەرمەيدۇ. بىر مىللەت پەقەت ئۇنىڭ نامى بىلەنلا ئەمەس بەلكى ئەمەلىي سىياسىي كىملىكى يەنى ئۇنىڭ سەلتەنەتىنى تىكلەپ، تەقدىر ئەڭگۈشتىرىنى ئۆز قولىدا تۇتقان-تۇتمىغانلىقى بىلەنلا

ئۆزىنى گەۋدىلەندۈرەلەيدۇ. بىزنىڭ رېئاللىقلىرىمىز شۇنىڭدەك رېئال مەۋجۇدىيىتىمىزغا سەۋەب بولىۋاتقان ئۆزىمىزدىكى يېتەرسىزلىكلەرنى ئويلىغاندا، ئۇنى ھەممىمىز تەڭ تونۇپ يېتىپ، ئۇنى ئۆزگەرتىشكە تەڭ ئاتلانغاند، بىز باشقىلارنىڭ بىزنىڭ قەدىر قىممىتىمىزنى قىلىشىغا ئەرزىيمىز. ئېلۋەتتە ئاللاھ ھەممىدىن مېھرىبان. بۇ مېھرىبانلىققا ئەسلا شەك كەلتۈرمەيمەن. بىز شۇنچىلىك ئاجىزمىزكى، مەيلى ئىلىمدە كامالەتكە توشقان ئالىمىمىز بولسۇن ۋە ياكى خەلق ئۈمىد باغلىغان ئەمەلدارلىرىمىز بولسۇن ياكى ئەڭ ئوت يۈرەك ۋە جەڭگىۋار ھېسابلىنىدىغان ياش ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىمىز بولسۇن ياكى باشقىلار بولسۇن ھەممىمىزدە ھازىرقى زاماندىكى ئەركىن ۋە ئازاد، ئىلغار مىللەتلەردە مەۋجۇت بولغان خۇسۇسىيەتلەر يوق ياكى تاكامۇللاشمىغان . ئەلۋەتتە چىرايلىق سۆزلىيەلىگىنىمىز، كىيىم كېيىشلىرىمىز ياكى سورۇنلاردا گىدىيىپ ئولتۇرۇشلۇرىمىز، ئېسىل ماشىنىلارنى ھەيدەپ، ئېسىل ئۆيلەردە ياششىمىز، پۇللارنى قەغەزدەك خەجلىيەلىشىمىز ئەركىن ئىنسانلىق تەلپى كاتەگورىيىسگە كىرمەيدۇ. ھۆر ئىنسانلىق تەلپى تامامەن باشقىچە، ھۆر ئىنسانلىقنىڭ ئەڭ ئاددىي بىرلا ئۆلچىمى بار، ئۇ بولسىمۇ سەن كىم دېگەن سوئالغا قىينالماي تۇرۇپ، مىللىي سىياسىي كىملىك ھوقۇقىڭنىڭ ئۆز قولۇڭدا ئىكەنلىكىنى ئېيتالاش خالاس!

بىز شۇنچىلىك بىچارىمىزكى، ھەتتا ئۆزىمىزنىڭ ئەشۇ تۇتىيا تۇپراقلىرىمىز ئۈچۈن جان بەرگەن مەرتلىرىمىزنى، قەھرىمانلىرىمىزنى ياد ئېتەلمەيمىز، ئۇلارنىڭ قەبرىلىرىگە گۈل قويالمايمىز. ۋاقتى كەلسە ئۇلار ئۈستىدىن كۈلۈمىز. ئۇلارنى ئۇنتۇپ كېتىشكە ھەر قاچان تەييارمىز. ئاللاھ ئاتا قىلغان ئەقلىمىزنى ۋە جىسمىمىزنى ئىشقا سېلىپ، ئۆز مۇقەددەس تارىخىمىزنى قېزىشقا، ئۇنىڭ قانلىق ۋە شانلىق ئىزلىرىنى ئىزدەپ تېپىشقا ئۇرۇنمايمىز. ھېچ بولمىغاندا ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ مەشھۇر ۋەكىلى، خەلقىمىز تەرىپىدىن ئالى ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان ئالىم ۋە مۇتەپەككۇر يازغۇچى ئابدۇرېيىم ئۆتكۈرنىڭ بىزلەرگە قىلغان ئاخىرقى ۋەسىيىتى بولغان "ئۆز تارىخىنى بىلمىگەن مىللەت ئۆز ئاتا-ئانىسىنىڭ كىملىگىنى بىلمىگەن بالىغا ئوخشاش" دېگەن تەربىيىسىنى ئېسىمىزدە تۇتتۇقمۇ؟! مەرھۇم ئابدۇرېيىم ئۆتكۈر دېگەندەك شۇ تارىخىمىزدىكى بىزلەر ئۈچۈن يەنى ئۇيغۇرلۇق نامىنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى تىكلەش يولىدا قىممەتلىك جانلىرىنى قۇربان قىلىپ، يۇلغۇن قىزارغان داللاردا قەبرىسىز

قالغان نى-نى مەرت ئوغلانلىرىمىزنىڭ خەلقىمىز رەقىپلىرىنىڭ گېلىدىن بوغۇپ تۇرۇپ، "سەن كىم؟ بۇ زېمىن ئۇيغۇر رىۋايەتلىرىدە سۆزلىنىدىغان "يەتتە باشلىق يالماۋۇزلارنىڭ" بىگۇناھ جانلارنى قىيىپ، ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرۇپ ھوزۇرلىنىدىغان ئارامگاھى ئەمەس! بۇ بىر ناتىۋان ئەمما ئاق كۆڭۈل، ھېچكىمگە زىيىنى يوق، دوستلۇقنى، ئىنسانپەرۋەرلىكنى سۆيۈدىغان ئادەملەرنىڭ ئۆيى !" دېگەن خىتابلىرىنى بىلىمىزمۇ؟ بىز ئازغىنا ۋاقىت چىقىرىپ، ئابدۇرېيىم ئۆتكۈر ئېيتقان ئەشۇ كارۋانلارنىڭ ھېچ كۆمۈلمەس ئىزلىرىنى بىز شۇلارنىڭ نەۋرىسى ياكى چەۋرىسى دەپ ئىزدەپ باقتۇقمۇ؟ قېنى بىزنىڭ باتۇر تاگرىقۇتلىرىمىز، كۆل بويلا قاغانىمىز، كۈرشاد ۋە سادىرلىرىمىز؟ قېنى بىزنىڭ پاك ئېپپىتىنى ئۆز جېنىدىنمۇ ئارتۇق كۆرىدىغان نازۇگۇم روھى؟ ئەلۋەتتە، مەن ھېچكىمنى ئەيىبلىمەكچى ئەمەسمەن، بەلكى مىللىتىمنى ئەڭ سۆيگەنلىكىم ئۈچۈن بۇ تەپەككۇرلەرنى قىلىۋاتىمەن، ھۆر ئۆتكەن ئەجداد روھلىرى قىسلىمىسۇن دەۋاتىمەن، ئاچچىق رېئاللىق ئۈستىدىن تەڭ غالىپ چىقىپ، پارلاق كېلەچەكنى تەڭ قۇچاقلايلى، ھەممىمىزنىڭ يۈرىكىمىز ئوخشاش بولسۇن، كۆلكىمىز، يىغلىرىمىز بىردەك بولسۇن، ئەنە شۇ چاغدىلا بىز ھەقىقى "بىز" بولالايمىز دەۋاتىمەن. بوۋا شۇڭا مەن سىزنىڭ سۆزلۈرىڭىزگە قوشۇلىمەن.

---توغرا،--دېدى--بوۋاي بېشىنى لىڭشىتىپ،--ھەقىقەتەن شۇنداق، مەن بۇ دۇنياغا يىغلاپ تۇغۇلۇپ، يىغلاپ ياشىدىم. دادامۇ شۇنداق يىغلاپ تۇغۇلدى ۋە يىغلاپ ياشىدى. ئاڭلىسام بوۋاممۇ يىغلاپ تۇغۇلۇپ ، يىغلاپ ياشاپتىكەن ۋە يىغلاپ ئۆلۈپتىكەن. قىسقىسى بۇ ھال ئۇيغۇر ھاياتىنىڭ روشەن خاراكتېرلىك بىر ئىپادىسى بولۇپ يېڭى ئەۋلادلارغا مىراس قالغاندەك قىلىدۇ. مەن بۇنداق مىراسلارنى خالىمايمەن. بىزلەرگە ئەشۇ باتۇر تەگرىقۇت، سۇلتان سۇتۇقنىڭ خاراكتېرى مىراس قالغان بولسا بەكمۇ ياخشى بولاتتى. ئەمما ئىشىنىمەنكى بۇ روھ بىزنىڭ قانلىرىمىزدا يەنىلا مەۋجۇت. لەكىن ،مەن بۈگۈنكى كۈندىكى ئۇيغۇرنىڭ كۈلكىسىگە ئىشەنمەيمەن. ئۇيغۇرنىڭ ھەرقانداق ھالەتتىكى كۈلكىسىنىڭ مەنبەسى يەنىلا ئازابلىق نىدالاردىن كەلگەن بولغاچقا ئۇنداق كۈلكە باشقىلاردىن مۇتلەق پەرقلىققە ئىگە! سۈنئىي كۈلكىلەردۇر! ئۆسمۈرلۈكۈم يوقسۇزلۇق بىلەن سەرگاندانلىق ئىچىدە ئۆتتى. ياشلىقىم باشقا خەلقلەرنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن بولغان جەڭ مەيدانلىرىدا ئۇنىڭ بەدىلىگە زىندان ۋە لاگېر لاردا ئۆتتى. باشقىلار ئۈچۈن قانلىرىمنى تۆكتۈم. مەن باشقىلار ئۈچۈن قان تۆكۈۋاتقان ۋاقتىمدا مېنىڭ ۋەتىنىمدە مېنىڭ خەلقىمنىڭ قېنىنى باشقىلار تۆكۈپ ئۇنى قۇللۇق زەنجىرىگە

باغلاۋاتاتتى. دادامۇ ئەنە شۇنداق باشقىلار ئۈچۈن ئۆلدى ۋە باشقا نۇرغۇنلىغان ئۇيغۇرلار شۇ سوۋېت ئېلى ئۈچۈن جېنىمىزنى تەقدىم قىلغىنىمىز ئۈچۈن هايۋان تەبىئەتلىك ستالىن ئۇيغۇر خەلقىنى مەھكۇملۇق هاڭلىرىغا ئىتتىرىۋەتكەن ئىدى.

بىلەمسەن؟ ئوغلۇم ئەشۇ سوۋېت-گېرمان ئۇرۇشىدا سوۋېت ئىتتىپاقى تېررىتورىيىسى دىكى ئۇيغۇرلاردىن 200 مىڭغا ي ئېقىن ئادەم جەڭ مەيدانلىرىغا ، ئارقا سەپلەردىكى ئېغىر ئەمگەكلەرگە ئەۋەتىلدى. بۇلارنىڭ يېرىمى دېگۈدەك رۇسىيە ۋە ياۋروپا جەڭ مەيدانلىرىدا فاشىزىمغا قارشى جەڭلەردە ئۆلدى. ئۇيغۇرلار ئاسىيانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تېخى ئۆز ئەركىنلىكىنى قولغا ئالالمىغان ئەركسىز مىللەت بولۇشى بىلەن ياۋروپا خەلقىنىڭ فاشىزىمنىڭ كىشەنلىرىدىن ئازاد بولۇشى ئۈچۈن زور ھەسسە قوشتى ھەم بەدەل تۆلىدى. ھەتتا نۇرغۇن ئۇيغۇر جەڭچىلىرى سوۋېت ئارمىيىسى تەركىبىدە جۇڭگونىڭ شەرقىي شىمالىنى ياپونلاردىن ئازاد قىلىش جەڭلىرىگە قاتنىشىپ، ئۇلارنىڭ نامسىز قەبرىلىرى ئەشۇ جايلاردا قالدى. ئەمما ئۇلارنى ئەسلەپ قويىدىغان بىرەر ئادەم بارمۇ تاڭ بىلمەيمە. ئەنە شۇ چاغدا ئۇيغۇر ۋەتىنىدىمۇ ھۆرلۈك كۈرەشلىرىنى ئېلىپ بېرىلىپ، ئۇيغۇر خەلقى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى بىلەن مەيدانغا كەلگەن مۇستەملىكىلەردىن قۇتۇلۇپ، ئۆز تەقدىرىنى ئۆزلىرى بەلگىلەش هوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈش دولقۇنىدىن پايدىلىنىپ، باشقا مۇستەملىكە ۋە فاشىزىمنىڭ تەسرى ئاستىدا قالغان خەلقلەر بىلەن تەڭ باراۋەر ئازاد بولۇشنى ئارزۇ قىلغان ئىدى.
بىراق، ئەشۇ ستالىنىنىڭ سوغىسى سۆپىتىدە باشقىلارنىڭ باغلىرىدا بۇل-بۇل سايرىدى ئەمما، ئۇيغۇرلارنىڭ باغلىرىدا قاغا-قوزغۇنلار غاقىلدىدى.
كىچىككىنە ماناس دەرياسىنىڭ سۇلىرى پاجىئەلىك ئۇيغۇر سىياسىي تەقدىرىنى يازغان قارا خەتلىك بوياققا ئايلاندى. بۇ دەريانىڭ سۈيى قۇرۇپ كەتسىمۇ ۋە ئۇيغۇر جۇغراپىيىسىدىن ئۆچۈرىلسىمۇ ئەمما، ماناس دەرياسى دېگەن بۇ نام ئۇيغۇر روھىيەت قاتلىمىغا چوڭقۇر سىڭىپ كېتىپ، ئۇيغۇر مىللىتى بىلەن بىرگە مەۋجۇت بولىدىغان روھىي جۇغراپىيىگە ئايلاندى خالاس.
ئاڭلىسام، هازىر ماناس دەرياسى بويىغا كەلسە خۇددى بىر توپ ئادەملەرنىڭ غەزەبلىك ۋە ئېچىنىشلىق تووۋلىغان ئاۋازى ئاڭلانغاندەك تۇيۇلارمىش، بەلكى بۇ ئەشۇ ماناس بويىغا كۆمۈلگەن ئەشۇ مىڭغا يېقىن ئارسلان يىگىتلەرنىڭ نىداسىدۇ؟ بەلكى بۇ ئۇلارنىڭ ئاچچىق غەزەپلىرى ۋە ياكى بولمىسا مەرتلىك نىدالىرىدۇ؟
ئومۇمەن ئاق كۆڭۈللىكنى ئۆز مىللىي خاراكتېرىنىڭ ئەڭ يارقىن ئىپادىسى

قىلغان ئۇيغۇرلار هامان مەزكۇر خاراكتېرى بىلەن زىيان تارتىپ كەلدى. ئەنە شۇ خاراكتېرىنىڭ نەتىجىسىدە ئۇيغۇرلار سەرگەردانلىق ۋە بىچارىلىق مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. مەنىمۇ بۇ مىللەتنىڭ بىر ئەزاسى بولۇش سۈپىتىم بىلەن بوۋامدىن قالغان سەرسانلىق ۋە خانىۋەيرانلىققا مىراسخورلۇق قىلىپ، قېقىلىپ -سوقۇلۇپ يۈرۈپ ئاخىرى چەت جايلاردا هاياتىمنى ئۆتكۈزدۈم. مەيلى جەڭ مەيدانلىرى بولسۇن ۋە ياكى ئەسىرلەر لاگېرلىرىدا بولسۇن ۋە ياكى ئامېرىكىدىكى ئەركىن هەم ماددىي جەھەتتىكى باياشات هاياتىم بولسۇن هەممىسىدە مەن بىر ئۆمۈر ئۇيغۇر دېگەن مىللەتنى باشقىلارغا چۈشەندۈرۈپ بولالماي قىينالدىم. بىر قارا تەنلىك دوستۇمنىڭ ماڭا ئاچچىق قىلىپ ئېيتقان سۆزى هازىرغىچە قۇلىقىم تۈۋىدە جاراڭلايدۇ . ئۇ ماڭا "ئۇنداق نامى يوق، ئىسمى خەرىتىگە چۈشمىگەن مىللىتىڭنى ئۆزگەرتىپ، باشقا مىللەت بولىۋالساڭ بولمىدىمۇ ؟"دېگەن ئىدى. ئەلۋەتتە مۇنداق دوقلارنى خېلى كۆپ ئاڭلىدىم. مەن ئۇنىڭغا "ئۆزۈڭنىڭمۇ قۇللۇق تارىخىڭنى ئۇنۇتتۇڭمۇ؟ ئەسلى سەنمۇ ئەركىسىز ئىدىڭ، كېيىن ئەركىن بولدۇڭ ئەمەسمۇ؟" دېمەكچى بولدۇمىيۇ لېكىن، ئۇنىڭ مەندىن هازىر تولۇق ئەركىن ئىنسان ئىكەنلىكىنى ئېسىمگە كەلتۈرۈپ، پەقەت سۈكۈت قىلدىم خالاس. ئۆز يۇرتلىرىدىن ئايرىلىپ، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن تۇپراقلىرىنىڭ ئىشقىدا يۈرگەن ئادەمنىڭ چىرايى قانچە چىرايلىق ۋە جەلىپ قىلارلىق بولسىمۇ، لېكىن ئۇ يەنىلا سەت كۆرۈنىدۇ. چۈنكى ھەقىقي گۈزەللىك تەبئىي نەرسە بولغاچقا، ئەسلى قەلبى تېگىدىن يارىلانغان ئادەمنىڭ چىرايى بەئەينى كېسەلچان ئايال يۈزىنى ئۇپا-ئەڭلىك بىلەن پەدەزلىۋالغاندەك تاتىراڭغۇ هەم سارغايغان بولسا كېرەك؟ شۇڭا مەن ھەقىقي گۈزەللىكنى ھەقىقي روهى تولۇقلۇقى بار، كىشەنلەنمەي ئەركىن تېپىچەكلىيەلەيدىغان قەلبلەر ئىگىلىرىغىلا خاس دەپ ئويلايمەن !

(داۋامى بار)